Департамент культури, молоді та спорту
Кіровоградської обласної державної адміністрації
Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського

Богом посланий патрицій: труди і дні

До 130-річчя від дня народження Миколи Костянтиновича Зерова

Біобібліографічний покажчик

Перекладач, учений,
критик і поет,
Закоханий в Елладу
і поетів Риму,
Плекав класичний ритм
і срібнодзвонну риму
Великий ерудит,
природжений естет.

Олена Теліга

м. Кропивницький
2020

УДК 016:929]:821.161.2.09(477.65)"19"
Б 74

Богом посланий патриций: труди і дні (до 130-річчя від дня народження Миколи Костянтиновича Зерова) : біобібліографічний покажчик (з фондів ОУНБ ім. Д. І.Чижевського) / Департамент культури, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації, Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І.Чижевського; укл. Н. К. Чуприна, І. І. Кучеренко; ред. Н. К. Чуприна; відп. за випуск Є. Г. Літвінова. – Кропивницький, 2020. – 88 с.

У біобібліографічному покажчику вміщено інформацію про джерела, які висвітлюють життя і творчість літератора-науковця Миколи Костянтиновича Зерова. Видання покликане задовольнити інтерес читачів до відомої особистості в культурному житті краю, а також світової спільноти. В покажчику подається бібліографія творів митця – окремих видань, публікацій у збірниках та періодичних виданнях, а також література про нього та його творчість, електронні ресурси. У додатках вміщені літературно-критичні статті, спогади сучасників поета, його автобіографія, уривки з листів, посвяти, світлини.

Покажчик буде корисним для викладачів, аспірантів, учителів, бібліотекарів, студентів, школярів, всіх, хто цікавиться особистістю й творчістю Миколи Зерова.

Укладачі: Чуприна Н.К.
Кучеренко І. І.

Редактор: Чуприна Н. К.

Відповідальна за випуск: Літвінова Є.Г.

Зміст

I.Вступна частина 4
Від упорядників 4
Біографія Миколи Зерова 6
Надія Частакова. Просвітницький проект Миколи Зерова 10
II. Твори Миколи Костьовича Зерова 14
2.1. Окремі видання 14
2.2. Публікації в збірниках 15
2.3. Твори Миколи Зерова в періодичних виданнях 17
2.4. Листування культуролога, освітянина й людини 19
III. Література про життя і творчість науковця-літератора 21
3.1. Книги 21
3.2. Статті 31
IV. Web-ресурси 47
4.1.Текстова інформація 47
4.2.Відеоматеріали 52
V. Іменний покажчик 54
VI. Додатки 58
Автобіографія 58
Володимир Базилевський. Микола Зеров. Метеоричний слід 58
Володимир Панченко. Микола Зеров: три літа в Златополі 61
Кость Москалець. Зеров і публіка 64
Семен Підгайний. Микола Зеров 70
Штрихи до портрета Миколи Зерова 72
Епістолярій 76
Листи Миколи Зерова 76
До Володимира Міяковського 76
До Павла Тичини 77
До Юрія Яновського 79
До Софії Зерової (2 листи) 79
Листи до М. Зерова 80
Листи М. Хвильового (2 листи) 80
VII.Фотогалерея 82

І.Вступна частина

Від упорядників

Дорогі друзі!

Пропонуємо вашій увазі біобібліографічний покажчик, присвячений 130-літтю від дня народження лідера поетів-неокласиків, майстра сонетної форми, фахівця з класичної філології, педагога, блискучого перекладача античної поезії, глибокого аналітичного критика, полеміста, знавця української й світової літератури, талановитого оратора, людини енциклопедичної освіченості, високої інтелігентності, громадянської мужності, величезного темпераменту, людини, що вміла, за словами Юрія Шереха «надхнути оточення своєю ідеєю, вміла запалити цією ідеєю» Миколи Костьовича Зерова.

Його називали «київським Золотоустом», «живим сріблом», кардиналом, лицарем української літератури, «Богопосланим патрицієм». Він був воістину видатною постаттю національно-культурного Відродження 1920-х років. Його творча діяльність, тривала від 1911 до 1935 року й подарувала неоціненну творчу спадщину. Це – кілька томів історико-літературних та літературно-критичних праць, сотня оригінальних сонетів, у яких знайшла продовження традиція високої поетичної класики, бібліотека конгеніальних перекладів численних творів світової літератури. Визначний науковець володів двадцятьма мовами. Його ораторське мистецтво, неперевершена ерудиція, висока інтелігентність, оптимізм, проникливе слово, іскристе почуття гумору вражали не лише сучасників, вони залишаються життєдайним джерелом для наступних поколінь.

До запропонованого біобібліографічного покажчика ввійшли книги, публікації в періодичних виданнях, матеріали Інтернетмережі за період з 1924 до 2019 років. Цей ресурс не претендує на вичерпність. Більшість друкованих матеріалів, включених до нього, опрацьовані de visu. Всі вони знаходяться у фондах книгозбірні ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. Деякі описи видань супроводжуються анотаціями.

Покажчик складається з 7 частин.

До першої ввійшли слово від упорядників, біографія письменника. Вступне слово української поетеси, літературознавця, члена Національної спілки письменників України, доцента кафедри видавничої справи, документознавства та інформаційної діяльності Кіровоградського інституту розвитку людини Частакової Надії Сергіївни «Просвітницький проект Миколи Зерова» написано саме для цього покажчика.

Друга частина цього ресурсу вміщує твори Миколи Зерова – 55 бібліографічних записів. У свою чергу вони згруповані в наступні підрозділи:

- окремі видання;
- збірники, що подають перелік творів літератора;

- статті в періодичних виданнях;
- листування М. Зерова.

У третій частині біобібліографічного покажчика зібрана література про життя і діяльність Миколи Зерова. Її підрозділи наповнюють 220 описів, до яких увійшли:

- книги;
- періодичні видання.

Четверту частину складають WEB-ресурси, що в свою чергу поділяються на текстові інформації та відеоматеріали. Їх – 45 позицій.

П`яту наповнює іменний покажчик.

У шостій частині містяться додатки, куди включені автобіографія митця, статті про життєвий і творчий шлях письменника, фрагменти наукових розвідок, спогади сучасників, літераторів, посвяти, листи. В цих публікаціях передаються особливості сприйняття особистості Миколи Костьовича Зерова, його творчої спадщини вченими, митцями й сучасниками.

Сьомий розділ складає фотогалерея світлин, пов`язаних із постаттю Миколи Зерова та його оточенням.

Зібраний у цьому покажчику матеріал допоможе глибше розкрити сторінки життя і творчості Миколи Костянтиновича Зерова.

Цей ресурс створено в САБ «ІРБІС» на основі баз даних обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д.І.Чижевського м. Кропивницького, матеріалів INTERNET-мережі.

Бібліографічний опис та скорочення слів здійснено у відповідності з чинними Державними стандартами України в бібліотечній справі: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 та ДСТУ 3582:2013. Усі видання подаються мовою публікації, зберігаються орфографічні норми оригіналу.
Бібліографічні записи про окремі твори розташовані в алфавітному порядку, всередині алфавіту за хронологією, статті – за алфавітом назв та імен. Для зручності користування до покажчика додається допоміжний апарат: алфавітний покажчик авторів, передмова та зміст.

Загальний обсяг покажчика складає 321 позицію. Наскрізна нумерація статей дозволила укладачам створити іменний покажчик, завдяки чому потрібну публікацію можна відшукати за персоналією, про яку йдеться. Персоналії складаються з авторів статей та прізвищ людей, про яких іде мова у статтях. Розбіжності у контенті персоналій диктуються текстом публікацій: про окремих персон відомо прізвище, ім’я та по-батькові, про інших – лише прізвище та ім’я або ж ініціали. Прізвище Миколи Зерова в іменному покажчику відсутнє через недоцільність вказувати його для кожної картки; поряд із прізвищем, що зацікавить користувача, вказано порядкові номери джерел, дійсні для цього бібліографічного документа.

Електронну версію покажчика розміщено на веб-сайті ОУНБ ім. Д. І. Чижевського за адресою: http://library.kr.ua/bibliograph/.

Покажчик стане в пригоді науковцям, освітянам та любителям української культури, творчої спадщини М. К. Зерова як джерело ексклюзивної інформації та можливий початок подальших історико-літературних розвідок.

Біографія Миколи Зерова

Це долі нашої смутний узор
Микола Зеров

Микола Костянтинович Зеров народився 14 (26) квітня 1890 року в повітовому місті Зіньків на Полтавщині в багатодітній сім`ї. Його батько – Костянтин Іраклійович (1860 – 1940) працював учителем Зіньківської двокласної школи, а згодом – інспектором народних шкіл. Мати – Марія Яківна (1866 – 1941) походила з козацького роду Яреськів. Родина мала п`ятеро синів і дві доньки. Крім Миколи, були ще Дмитро (1895 – 1971), Кость (1899 – 1989), Михайло (1901 – 1963), Георгій (1908 – 1956), Олена (1903 – 1939), та Валерія (1912 – 1982).

З чотирьох років малий Миколка вже читав. Під впливом батька він серйозно захоплювався ботанікою, географією, астрономією. З 1898 – до 1900 року Микола Зеров навчався в Зіньківській двокласній школі, де однокласником був Павло Губенко (майбутній Остап Вишня), Михайло Тарханов (що став відомим художнім графіком у Москві) та Сергієм Подгаєвським (маляром бурлюківської банди і футуристом); наступні три роки – в гімназіях: Охтирській і п`ять – у Київській першій. Вчився хлопець блискуче, але медалі не одержав через його опозиційні й крамольні політичні настрої.

З 1908 до 1914 року Микола навчається на історико-філологічному факультеті Київського університету Святого Володимира. У журналі «Світло» вже з 1912 року з`являються перші публікації Зерова, а з 1913-го молодий студент стає співробітником газети «Рада». В травні 1914 року успішний студент блискуче захищає свою першу наукову роботу «Літопис Грабянки як історичне джерело і літературна пам`ятка».

Після закінчення вузу Миколу Зерова направляють викладачем «давніх мов» у Златопільську чоловічу гімназію, а з жовтня 1916 року – він працює там ще й у жіночій гімназії, читаючи латинську мову й історію. Периферійне «небуття», культурне безгоміння Златополя справляють на Зерова гнітюче враження. Після трирічного перебування там, молодому фахівцю довелося відновлювати своє здоров`я в Київських водолікарнях.

У квітні й серпні 1917 року Микола Костьович бере участь у Першому й Другому Всеукраїнських учительських з`їздах, де висловлює свої конструктивні переконання щодо покращення освітньої справи в Україні. А вже з вересня цього року працює вчителем у Другій київській гімназії імені Кирило-Мефодіївського братства, де викладає улюблену латину й

секретарює в педагогічній раді. В ньому зароджується науковець і літературний критик.

У 1918 – 1920 роках Микола Зеров читає історію української культури в Архітектурному інституті, працює редактором бібліографічного журналу «Книгар». У 1918 році в «Літературно-науковому віснику» Зеров вперше надрукував свій переклад «Четвертої еклоги» Вергілія. У 1919 – 1920-х роках Микола Костьович очолював редакцію бібліографічного журналу «Книгар».

13 лютого 1920 року молодий освітянин одружується з Софією Лободою. А другого травня Миколу Зерова обирають дійсним членом філологічної секції Українського наукового товариства. В цей час виходять його книги «Антологія римської поезії» та «Нова українська поезія». В 1924 році в подружжя Зерових народжується син Костик. Надзвичайно розумний і здібний хлопчик прожив лише 10 років, померши від скарлатини.

1920-ті роки в Києві видалися голодними й тяжкими. Багатьом творчим людям, науковцям довелося переїхати в Баришівку, невеличке містечко на Полтавщині, яке Віктор Петров визначив як «болотяну Лукрозу». Тут матеріальна сторона була більш забезпеченою. Цей період буття Миколи Зерова тривав з 20 жовтня 1920-го до 15 вересня 1923 року і був надзвичайно продуктивним. Усі поезії, вміщені в збірці «Камена» (1924), написані в Баришівці, тут створено також низку сонетоїдів та сатир-пародій, значну кількість перекладів. На матеріалі міського побуту митець написав і прозові твори (оповідання «На річці Іорданській» та «Єретики»). В ці самотні й глухі роки, в період внутрішньої еміграції Зерова, він остаточно склався й виявив себе як високообдарований поет, витончений майстер сонета, довершений перекладач, вмілий редактор, тонкий критик і оригінальний історик літератури.

У цей час Микола Зеров увійшов до елітарного гуртка діячів української культури, що сформувався довкола Георгія Нарбута – українського художника-графіка, ілюстратора, автора перших українських державних знаків. До гуртка входили Павло Тичина, Лесь Курбас, Вадим Модзалевський. Тут обговорювалися проблеми розвитку української літератури, малярства, графіки.

З осені 1923 року Микола Костьович – професор української літератури Київського інституту народної освіти (КІНО). Водночас він викладає і в Київському кооперативному технікумі та другій торгово-промисловій школі (до грудня 1926 р.). Це був час, коли про високообдарованого Зерова-оратора ходили легенди. Його з пристрастю слухали не лише студенти фахових філологічних дисциплін, але й величезні аудиторії з інших вузів і технікумів. У зимовому семестрі 1924 року Микола Костьович вів спецкурс з української літератури в Київському археологічному інституті. Він читав і в залізнично-експлуатаційному технікумі (грудень 1925 – вересень 1928), був професором у Київському Інституті лінгвістичної освіти (жовтень 1930 – жовтень 1933), зокрема керував кафедрою теорії й історії перекладу (з осені 1932). Порядком

громадського навантаження у 1931 – 1933 роках науковець викладав історію української літератури у вечірньому освітянському університеті. В цей час професор проводить численні курси й семінари, на яких має колосальний успіх. Він був чудовим, артистичним лектором, ерудитом. Один із сучасників Миколи Костьовича – Олександр Филипович згадує: «Зеров – живий, дотепний і красномовний. Він мав феноменальну пам`ять і завжди розсипався феєрверком цікавих споминів, анекдотів, дотепів, епіграм. Його лекції завжди слухалися з інтересом. […] він умів подати сухий історичний матеріал у живій і цікавій формі, інколи вдаючись до особистих споминів. Виклад його відзначався ясністю, легкістю, стрункім пов'язанням думок».

Миколу Зерова справедливо вважають лідером «неокласиків» – групи поетів, перекладачів, літературознавців і критиків, до якої зараховують також Освальда Бургардта, Михайла Драй-Хмару, Максима Рильського і Павла Филиповича. Хоча всі ці творчі особистості формально не утворювали окремої літературної організації, їхня спільність – у високих естетичних критеріях, що полягали в пріоритеті загальнолюдських цінностей у мистецтві.

Микола Зеров-критик брав активну участь у так званій літературній дискусії 1925 – 1928 років, підтримавши і теоретично □ершопроходец позицію Миколи Хвильового.

Троє із братів Миколи Зерова також зробили вагомий внесок у розвиток мистецтва й науки. Михайло Зеров (псевдонім – Орест) відомий як визначний поет і перекладач; Дмитро Костьович – академік АН УРСР, заслужений діяч науки досягнув вершин в області ботаніки. Кость Зеров був знавцем різноманітних проблем гідробіології.

З кінця 1920-х років почалося справжнє політико-ідеологічне цькування Миколи Зерова. 1930 року його як свідка допитували на суді у так званому «процесі СВУ» (Спілка визволення України).

1 вересня 1934 року М. Зерова було звільнено з викладацької роботи в університеті, а 1 листопада – і з наукової роботи. Близько 11 січня він виїхав до Москви, влаштувавшись на службу по лінії кіно.

В ніч із 27 на 28 квітня 1935 року Миколу Зерова було заарештовано. Йому інкримінували керівництво українською контрреволюційною націоналістичною організацією і, згідно з тодішніми статтями Кримінального кодексу УРСР, трибунал визначав покарання – десять років позбавлення волі у виправно-трудових таборах з конфіскацією майна. На початку червня 1936 року етап із засудженими прибув на Соловки. Кожен із тих, хто там опинився, ніс знання, культуру, ідеї, вільне мислення… Серед в`язнів, крім Миколи Зерова були українські митці Павло Филипович, Микола Куліш, Лесь Курбас, Марко Вороний, Григорій Епік, Олекса Слісаренко, Мирослав Ірчан та багато інших. Це лише частина з двадцяти п'яти мільйонів жертв радянського режиму. Але то був справжній цвіт нації, інтелектуальна й духовна еліта.

Захоплюючись духовним стоїцизмом Миколи Зерова, Юрій Лавріненко писав: «Яка вітальна сила була в цього лицаря культури – свідчить той факт, що він, висланий (…) в легендарно-страхітливий концтабір на Соловки, втративши єдиного сина, свободу і все найдорожче – в умовах жорстокого режиму, голоду, холоду й перевиснаження фізичною працею, – далі писав сонети і далі працював над перекладами Вергілієвої «Енеїди»».

У своїй оригінальній поетичній творчості Микола Зеров віддав перевагу сонетам і александрійським віршам, які вирізнялися досконалістю форми і глибинним філософським проникненням у буття. Як перекладач він здійснив багато в чому неперевершені й на сьогодні інтерпретації античної спадщини, а також творів багатьох інших класичних поетів. Для літературного стилю митця була характерна вишукана мова, бездоганна рима, прозоре внутрішнє інструментування ритміки, осмислення загальнолюдських та естетичних цінностей.

За багатьма свідченнями, Микола Зеров завершив на Соловках багаторічну роботу над українською версією «Енеїди» Вергілія. Йому також належить значна кількість змістовних досліджень з історії української літератури.

Через опальне положення митця в своїй країні – постійний вогонь офіційно-партійної критики, твори Миколи Костьовича у більш повному об`ємі почали друкуватися за кордоном. За свідченням Юрія Лавріненка, на еміграції майже всі його сонети (85 оригінальних і 28 перекладних) видані в одному томі (Берхтесгадеи, в-во «Орлик», 1948, 196 с.). Решта поезій, що їх вдалося зібрати, видані в збірці CATA-LEPTON (Філадельфія, США, в-во «Київ», 1951, 79 с.) та CORONARIUM (переклади, рецензії і листи, Мюнхен, 1958).

Без будь-яких додаткових підстав і пояснень «справу Зерова та інших» було нагально переглянуто «особливою трійкою» УНКВС у жовтні 1937 р. Як наслідок присуджено найвищу міру покарання — розстріл. Вирок було здійснено 3 листопада 1937 року в урочищі Сандармох (Карелія).

Трагічна доля майстра-перекладача Миколи Зерова символічно просвічує в поезії Горація: І всі ми будем там. Надійде мить остання / І в човен кине нас, як діждемо черги, / І хмуро стрінуть нас довічного вигнання / Понурі береги.

Рішенням Військової колегії Верховного Суду СРСР від 31 березня 1958 р. вирок військового трибуналу й постанову «особливої трійки» УНКВС у Ленінградській області скасовано, справу припинено «за відсутністю складу злочину». Символічна могила Миколи Зерова знаходиться на Лук'янівському кладовищі в Києві поряд із могилкою його сина Костика.

Україна глибоко вшановує пам'ять Миколи Костьовича. Його іменем названі вулиці в містах – Дніпрі (місцевість Діївка), – Львові (Франківський район), – Вінниці (Замостянський район), – Рівному (мікрорайон Ювілейний), – Новомиргороді (Златопіль) та Дубному, – Києві існує вулиця

Братів Зерових, – Полтаві – провулок Братів Зерових. Кафедра Української мови а також Центр українських досліджень імені Миколи Зерова діє в державному університеті Австралії (м. Канберрі), університеті Монаша (м. Мельбурн). В 2007 році на будинку в місті Зінькові, де народився Микола Зеров, була встановлена меморіальна дошка братам Зеровим – Миколі та Дмитру.

Постать Миколи Костянтиновича Зерова цілком справедливо можна вважати символом культурницьких прагнень української нації у ХХ столітті. Його світогляд, наукові концепції виводять українське літературознавство на широкі обшири європейської наукової думки. Творча спадщина Миколи Зерова засвідчує ту колосальну потенцію, що мала наша філологічна наука на початках ХХ ст., і яка була безжально знищена тоталітарним режимом. Через сто тридцять років, ми повертаємося до гасла нашого славетного культурника, – «До джерел» із бажанням не лише відтворити нуртування літературознавчої думки часу Миколи Зерова, але й з прагненням шукати нових шляхів осмислення національної культури та науки в загальносвітовому духовному контексті.

Наталія Чуприна

Просвітницький проект Миколи Зерова

Відродження України через долю Миколи Зерова має особливий характер.

1920 – 1930-ті роки в історії нашого письменства асоціюються із культурним поступом неокласиків і драмою розстріляного відродження. У діапазоні першого й другого – постать М. Зерова – літературознавця, критика, поета, професора, перекладача, істинного лицаря української культури, естета у творчості й першовідкривача у новітній українській науці. Його ім’я надійно вписане в історію відродження нашої культури. Поряд із тим, у життєписі М. Зерова є чимало моментів, осмислення яких могло б пролити світло на істинне значення його просвітницького проекту не лише для його сучасності, а й для нашого сьогодення.

Життєпис цього славного мужа доволі драматичний. Втративши найдорожче в житті кожного, – сина внаслідок хвороби й родинний затишок – через зраду дружини з товаришем по перу, свободу – через заслання у Сандармох, знайшов силу духу не втратити в собі Україну.

На фоні М. Рильського поезія М. Зерова та й, власне, П. Филиповича й М. Драй-Хмари також, виглядала дещо скромнішою. Натомість подача української літератури як концептуально самобутнього європейського явища забезпечила М. Зерову першість як теоретика неокласиків. Власне, неокласики не були ніколи групою, клубом, об'єднанням, течією. Тим паче митці 20 – 30-х рр ХХ століття – це не закрита кількісно огранізація, що складалася з п'яти осіб. Традиційно ми звикли говорити про неокласиків як

культурно-мистецьких діячів, що орієнтувалися у своїй творчості на античність, при цьому не применшуючи національного, а вивищуючи через античну культуру наше самобутнє мистецтво, культивували формальну стрункість на противагу високим темпам і напрузі звучання модерних варіацій… Ми звикли говорити про «п'ятірне гроно», маючи на увазі Миколу Зерова, Максима Рильського, Павла Филиповича, Михайла Драй-Хмару, Освальда Бургардта. Останнім часом усе частіше в науці про літературу звучать думки про ідейну близькість до неокласиків інших митців. Зокрема, свого часу ще Ю. Шерех називав В. Домонтовича «шостим у гроні». Ідейно близькими є студії літературознавця Бориса Якубського – колеги Миколи Зерова й Павла Филиповича по аспірантурі. Справедливо говорити і про Михайла Могилянського – блискучого критика й публіциста 1920-х років як про неокласика. Те саме стосується й оцінки літературознавчого доробку Ананія Лебедя – дослідника творчості М. Коцюбинського, та шевченкознавця Михайла Новицького. Ці імена все частіше згадуються сьогодні завдяки пошуковому подвижництву В. Панченка, працям Н.Котенко.

Чим же особливий Микола Зеров як критик, літературознавець, науковець, як поет? У своїй літературознавчій і викладацькій роботі він не вписувався в канон тогочасної науки. Але, разом із тим сьогодні М. Зеров є недооціненим як естет потужної просвітницької думки. Тож нині надзвичайно важливо збирати, осмислювати, систематизувати літератарознавчу, поетичну, перекладацьку спадщину цієї постаті у світлі нових оприявнених фактів.

Що ж цікавого нам відомо сьогодні про цю неперечну особистість?

Зеров був із багатодітної родини, діти якої знайшли себе в цьому житті. 26 квітня 1890. Зіньків, що на Полтавщині. У багатодітній родині вчителя місцевої двокласної школи Костянтина Іраклійовича Зерова та Марії Яківни, що походила з козацького роду Яреськів, народився ще один син – Микола… З дитинства батько плекав у хлопчини любов до книг, особливо до античної літератури, історії, астрономії. Усі діти Зерових отримали вищу освіту й досягли неабияких кар'єрних вершин. Зокрема, брат Дмитро став відомим біологом, академіком АН УРСР, а молодший брат Михайло Орест – поетом і перекладачем.

Україна Зерова прийшла до нього із російськомовного середовища. Зеров зростав у російськомовному оточенні – під впливом батька, який говорив російською. Все українське у Зерова – від матері.

Так само й гімназія, яку закінчив Зеров, була російськомовною. Чимало серед його оточення було російськомовних друзів. Він і сам писав російською, але був українцем за покликом серця. Ця ідея «неросійськості» української культури присутня в його поглядах на літературу дуже виразно.

Життя М. Зерова тісно пов'язане з цілою низкою яскравих українських митців.

Однокласником Миколи Зерова по Зіньківській школі були Остап Вишня, а також відомий художник Микола Тарханов, футурист Сергій Подгаєвський.

У Київській гімназії М. Зеров навчався разом із майбутнім очільником ПЛУГу – Сергієм Пилипенком, яскравими борцями за незалежність і правду Олександром Шульгиним та Олексієм Гольденвейзером, майбутнім «неокласиком» Освальдом Бургардтом, і Михайлом Булгаковим, що був на клас молодшим.

Колегами по аспірантурі Зерова були П.Филипович, О.Бургардт.

На сторінках тодішніх часописів Зеров упевнено й сміливо полемізував із С. Єфремовим. Це можна простежити в піблікаціях на сторінках «Світла» та «Ради». Три роки життя Микола Зеров провів у Златополі, що на Кіровоградщині, викладаючи «давні мови» спочатку в чоловічій гміназії, а потім і в жіночій. Серед відомих учнів Зерова були Филиповичі.

Як і за що М. Зеров потрапив у заслання. 1934 рік був непростим у житті Миколи Зерова. Його зрадила дружина з другом і однодумцем В.Домонтовичем. Від скарлатини помирає їхній десятирічний син Костик, після чого дружина таки повертається на деякий час у сім'ю. М. Зеров поступово знову стає активним у літературній і громадській діяльності. У нього вдома все частіше збирається творча молодь, серед якої одного разу був незнайомий присутнім журналіст, що ймовірно був приставлений стежити за тим, що відбувається в помешканні Зерових. Під час тієї зустрічі М. Зеров читав забороненного М. Куліша… Після того НКВС звинуватило його у керівництві контрреволюційною терористичною організацією і «нагородила» десятирічним засланням на Соловки…

Загублений переклад «Енеїди» та його доля. У засланні Зеров займається перекладом Вергілія і в листі до дружини від 19 вересня 1937 року, що за іронією долі, став його останнім листом, він пише, що закінчив переклад і скоро його надішле. Однак, цього так і не сталося. На офіційний запит рідних було повідомлено, що М. Зеров помер у лікарні. Однак із часом правда стала відомою: М.Зерова розстріляли в урочищі Сандармох разом з іншим цвітом української нації, серед якого був, за іронією долі, і М. Куліш, через котрого Зерова було відправлено на Соловки…

Станом на сьогодні рукопису перекладу «Енеїди» Вергілія так і не знайдено. На думку польської дослідниці Агнешки Корнеєнко, це зумовлено виключно тим, що нині ще не розсекретили всі дані українських архівів – ні в Петербурзі, ні в Москві. На її думку, в російських архівах КДБ чимало інформації про страшні злочини проти українців, і чимало невідомих творів.

Замість резюме. Зерову судилося стати тим, хто через світовий контекст на весь голос сказав про сучасну йому Україну. Це присутнє й у хрестоматійному нині сонеті «Київ. Традиція», і в сонеті «Чистий четвер», у якому автор поєднує часи імператорського Риму зі своїм сьогоденням, і в багатьох інших його творах. Як лектора й як науковця Миколу Зерова

справедливо називати новатором, бо його виклад був далеким від традицій пролетарської літератури, відірваним від канону його часу. У ті непрості роки спростерігалось тимчасове пожвавлення в літературному житті України, що було пов’язано з наслідками гасел Миколи Хвильового, якого М.Зеров активно підтримав під час дискусії. Проте, поява новітніх віянь швидко зіштовхнулась із постановою про заборону всіх українських літературних організацій 1932 року, а після створення єдиної спілки радянських письменників 1934 року – українська культура опинилась у вкрай несприятливих умовах. Фактично, це був кінець неокласиків і початок розстріляного відродження... Історично склалось, що в непрості часи самовиборювання українською нацією свого права на те, щоб бути на теренах культури, літератури, політики у різні періоди завжди з'являлась постать, якій було під силу взяти на себе нелегку місію борця-просвітника. А в 20–30-ті рр. минулого століття ця місія була оприявнена через просвітницький проект Миколи Зерова…

Надія Частакова, канд. філол. наук, письменник

Високообдарований поет,
витончений майстер сонета,
довершений перекладач,
вмілий редактор, тонкий критик
і оригінальний історик літератури.
(Віктор Петров)

ІІ. Твори Миколи Костьовича Зерова

2.1. Окремі видання

1. Зеров Микола Костьович. Антологія римської поезії : Катулл. Вергілій. Горацій. Проперцій. Овідій. Марціял / Микола Зеров. – [Репринт. вид.]. – К. : Час, 1990. – 63,[1] с.; 16 см. – Назва обкл. : Антологія.

2. Зеров, Микола Костянтинович. Вибране / Микола Зеров ; ред., авт. передм. Максим Рильський, укл. С. Ф. Зерова, авт. приміт. Г. П. Кочура, В. П. Петрова. – К. : Дніпро, 1966. – 539,[1] с. : іл., портр.

3. Зеров, Микола Костянтинович. Вибране : поезії, переклади, дипломна робота / Микола Зеров [та ін.] ; авт. передм., ред.-укл. Микола Сулима ; худ. Сергій Ковика-Алієв. – К. : Укр. письменник, 2011. – 710,[1] с. – Бібліогр. в підрядк. прим.

4. Зеров, Микола. До джерела : історично-літературні та критичні статті / Микола Зеров. – Париж : Життя і школа, 1967. – 271,[1] с. : портр.

5. Зеров Микола. Камена : [Вірші: Переклад] / Микола Зеров. – [Репринт. Изд.]. – К. : Час, 1990. – 76,[3] с.; 16 см.

6. Зеров, Микола. Лекції з історії української літератури : (1798-1870) / Микола Зеров ; ред.: В. Дорін, Оксана Соловей. – Торонто : Мозаїка, 1977. – 271 с. – Бібліогр. в примітках: С. 254 – 258. – Покажчик імен і назв: С. 259 – 269.

7. Зеров, Микола. Нове українське письменство : історичний нарис / Микола Зеров. – Мюнхен : Інститут Літератури. – 1960
Вип. 1. – 1960. – 306,[2] с.

8. Сковорода, Григорій Савич. Сад пісень : вибрані твори : для ст. шк. віку / Григорій Сковорода ; худ. Сергій Артюшенко ; пер.: Микола Зеров, Петро Пелех, Валерій Шевчук ; передм., упоряд. та приміт. Василя Яременка. – К. : Веселка, 1983. – 189,[1] с. : портр., іл. – Бібліогр. в підрядк. Прим.

9. Зеров, Микола. Sonnetarium / Микола Зеров ; ред., авт. Післям. М. Орест, авт. Передм. В. Державин. – Берхтесгаден : Вид-во «Орлик», 1948. – 196 с. : портр.

10. Зеров Микола Костьович. Сонети і елегії / Микола Зеров; Упоряд. С. І. Білокінь. – К. : Час, 1990. – 79,[1] с.; 16 см.

11.Зеров, Микола Костянтинович. Твори : В 2 т. / Микола Костянтинович Зеров; Укл. Г.П. Кочур, Д.В. Павличко, Авт. передм. Д.В. Павличко. – К. : Дніпро. – 1990.
Т.1 : Поезії. Переклади. – 1990. – 842,[1] с. : портр.

12. Зеров, Микола Костянтинович. Твори : В 2 т. / Микола Костянтинович Зеров; Укл. Г.П. Кочур, Д.В. Павличко, Авт. передм. Д.В. Павличко. – К. : Дніпро. – 1990.
Т.2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. – 1990. – 594,[7] с. : портр.

13. Зеров Микола. Українське письменство / Микола Зеров; Упор. Микола Сулима, Ред. Михайло Москаленко. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 1300,[1] с. : портр.

2.2. Публікації в збірниках

14. Зеров, Микола. Київ з лівого берега / Микола Зеров // Україна: антологія пам’яток державотворення X-XX ст. : у 10 т. / Укр. Всесвітня координаційна рада. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи».
Т. 8 : Розстріляне відродження України (1920-ті – 1930-ті роки XX ст.) / Симон Петлюра [та ін.]; укл., передмова та приміт. Раїси Мовчан ; редкол.: Іван Дзюба, Володимир Литвинов, Раїса Мовчан [та ін.]. – 2009. – С. 155. – Бібліогр. в підрядк. прим.; Іменний покажч.: С. 762 – 774.

15. Зеров Микола. Невідомі поезії / Микола Зеров // Слово : зб. Укр. Письменників : література, мистецтво, критика, мемуари, документи / редкол.: Григорій Костюк (гол. Ред.) та ін. – Нью-Йорк : Об`єднання українських письменників «Слово». – 1962
Зб. 3. – 1968. – С. 305 – 312 : іл., портр.

16. Зеров Микола. Переклади / Микола Зеров // Тисячоліття. Поетичний переклад України-Русі : Антологія / Упоряд. і авт. передм. М.Н.Москаленко. – К., 1995. – С. 417 – 438.

17. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Дивоовид : Антологія української поезії ХХ століття / Микола Вороний [та ін.] ; укл. : Іван Лучук. – Тернопіль : Богдан, 2007. – С. 86 – 91: портр. – (Серія поетичних антологій ДИВООВИД : Сер. Заснована у 2007 році).

18. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Золоті рядки української поезії: Розстріляне Відродження / Володимир Свідзінський [та ін.] ; укл. : Олег Зав'язкін ; худ. : Олена Перепелиця. – Донецьк : БАО, 2008. – С. 59 – 77. : іл.
19. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Золоті рядки української репресованої поезії: Розстріляне Відродження / Василь Бобинський [та ін.] ; укл. Світлана Заготова. – Донецьк : БАО, 2009. – С. 54 – 66. – (Сер. «Розстріляне Відродження»).

20. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Крим, який ми любимо : антологія / Зіядін Джавтобелі [та ін.] ; упор. Л. Б. Тарнашинська ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Нац. Спілка письменників України. – К. : Пульсари, 2016. – С. 89 – 92.

21. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Літургія кохання: Антологія української любовної лірики кінця XIX – початку XXI століття / Іван Франко [та ін.] ; укл. Іван Лучук. – Тернопіль : Богдан, 2008. – С. 146 – 148. – (Серія поетичних антологій ДИВООВИД). – Біобібліогр. С. 671 – 698.

22. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Розстріляне відродження : поезія та проза / Павло Тичина [та ін.] ; упор. Ганна Копилова ; худ. Сергій Майдуков. – К. : Основи, 2015. – С. 28 – 39. : іл.

23. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Славутич, Яр. Розстріляна муза : сильвети / Яр Славутич. – Детройт : Прометей, 1955. – С. 11 – 16 : портр.

24. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Українське слово : Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття: У 3 т. / Упоряд., В. Яременко, Є. Федоренко; Наук. Ред. А. Погрібний. – К. : Рось. – 1994
Кн. 1 / Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка та ін. – 1994. – С. 513 – 541.

25. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Українське слово : Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття: Навчальний посібник: У 4 т. / Упоряд., ред. Та бібліогр. Довідки В. Яременка; Наук. Ред. М. Наєнко. – 2-е вид., змінене, доп. – К. : Аконіт. – 2001
Кн.2 : Культурно-історична епоха модернізму : Високий (розвинутий) модернізм (1922 – 1940): від «Антології» (1920) і «Камен» (1924) М.Зерова до

«Поезій» (1940) В.Свідзинського / Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Павло Филипович та ін. – 2001. – С. 42 – 48.

26. Зеров Микола. Поезія / Микола Зеров // Хрестоматія з української літератури ХХ сторіччя : збірник / Микола Вороний [та ін.] ; упор. : Євген Федоренко, Павло Маляр. – Нью-Йорк : Вид-во шкільної ради – УККА, 1978. – С. 110 – 114. – Словник літературних термінів: С. 409 – 418. – Іменний покажч.: С. 419 – 424.

27. Микола Зеров. «Ця золотом цвяхована блакить…». Поезії // Чорне і червоне: 100 українських поетів ХХ сторіччя: антологія : хрестоматія / Микола Вороний [та ін.] ; укл. Борис Щавурський. – Тернопіль : Богдан, 2011. – С. 105 – 116. – портр.

28. Mikola Zerovs // Вітер з України = Vējš no Ukrainas : антологія української класичної та сучасної поезії / Григорій Сковорода [та ін.] ; авт. передм. Рауль Чілачава ; упор.: Імант Аузінь, Рауль Чілачава ; ред. Імант Аузінь. – Рига : [б. в.], 2009. – С. 61 – 64.

«Класична пластика, і контур строгий,
І логіки залізна течія –
Оце твоя, поезіє, дорога»
(Микола Зеров. Pro domo (в обороні,
на власний захист –(лат.))

2.3. Твори Миколи Зерова в періодичних виданнях

29. Зеров, Микола. «Дзвінка закінченість сонета» / Микола Зеров // Урок української. – 2003. – № 3. – С. 42 – 43.

30. Зеров Микола До вершин української культури поетичного слова ХХ століття : (Творчість Максима Рильського: ранній період) / Микола Зеров // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 75 – 82. – Бібліогр.: 15 назв.

31. Зеров М. Евразийский ренессанс и пошехонские сосны / М. Зеров // Форум. – 1987. – № 17. – С. 157 – 161.

32. Зеров Микола. З недрукованих поезій / Микола Зеров; Передмова Григорія Кочура // Вітчизна. – 1988. – № 3 . – С. 161 – 164.

33. Зеров Микола. З неопублікованого. «Задовго до неокласики» / Микола Зеров; Передмова М.Шудрі // Дніпро. – 2001. – № 9 – 10. – С. 59 – 72.

34. Зеров Микола. Київ з лівого берега : Вірші / М.Зеров // Вітчизна. – 2001. – № 11 – 12. – С. 87 – 95. – ХХ сторіччя української поезії. Антологія «Вітчизни».

35. Зеров, Микола. Леся Українка і читач : До 140-річчя від дня народження мисткині / Микола Зеров // Літературна Україна. – 2011. – 24 лютого. – С. 12
У фонді українського літературознавця, поета, перекладача Миколи Зерова (1890 – 1937) зберігається стаття «Леся Українка і читач», написана з нагоди п'ятнадцятих роковин від дня смерті поетеси. М. Зеров показав Лесю Українку як одного з фундаторів української літератури, опертої на традиціях європейського письменництва. Уперше статтю надруковано в журналі «Глобус» (1928, № 15).

36. Зеров М. Мелентій Кічура. На старті. Поезії. Книжка четверта. Спілка революційних письменників «Західна Україна». Київ, 1928 : Бібліографія / М. Зеров // Життя й революція. – 1928. – Кн. 5. – С. 179 – 181.

37. Зеров М. Мої зустрічі з Г. І. Нарбутом / М. Зеров // Життя і школа. – 1974. – Ч. 2. – С. 16 – 20.

38. Зеров Микола. Семь стихотворений и переводы / Микола Зеров // Радуга. – 2000. – № 2. – С. 135 – 147.

39. Зеров Микола. «Сонячна машина», як літературний твір / Микола Зеров // Життя й революція. – 1928. – Кн. 6 . – С. 115 – 130.

40. Зеров М. У справі віршованого перекладу. Нотатки / М. Зеров // Всесвіт. – 1988. – № 8. – С. 128 – 136.

41. Зеров Микола. Шевченко і Аскоченкський. (Післямова «Зеров і Шевченко» та підготовка тексту Брюховецького В. С.) // Радянське літературознавство. – 1989. – № 3. – С. 19– 21.

42. Зеров М. Юрій Яновський / М. Зеров // Українська культура. – 2002. – №7. – С. 10 – 12.

43. Зеров, Микола. Як нам жить хвилиною легкою : вірші / Микола Зеров // Дніпро. – 2014. – № 4. – С. 9. – Зміст: Київ навесні ввечері ; Pro Domo.

44. Перец, Іцхок-Лейб (1852 – 1915). Народні оповідання / Іцхок-Лейб Перец ; Пер. М. Зеров, О. Гер (В. Вайсблат) // Всесвіт. – 2017. – № 5 – 6. – С. 139 – 169. – Зміст: Три дарунки ; Від укладача / Артур Рудзицький. «Вважай,

Ізраелю!»; Дива на морі ; «Гаразд!» ; Скарб ; Сім добрих літ ; «А може, і ще вище!» : хасидське оповідання.

Листування Миколи Зерова
вражає глибокою ерудицією автора,
знанням іноземних мов, гострим розумом,
добрим смаком, тонким чуттям
(І.Лисенко)

2.4. Листування культуролога, освітянина й людини

45. Микола Зеров. Епістолярія: листи до М. Черемшини, П. Тичини, Ю. Яновського, Ф. Ернста, М. Чернявського. З недрукованих поезій. Стаття про Зерова-критика: З рукописної спадщини // Вітчизна. – 1988. – № 3. – С. 155 – 164.

46. Зеров Микола. Лист до Марка Черемшини від 21 березня 1926 р. // Вітчизна. – 1988. – № 3. – С. 159 – 161.

47. Зеров Микола. Лист із в`язниці // Слово : зб. укр. письменників : література, мистецтво, критика, мемуари, документи / редкол.: Григорій Костюк (гол. ред.) та ін. – Нью-Йорк : Об`єднання українських письменників «Слово». – 1962
Зб. 8 / Іриней Верес [та ін.]. – 1980. – С 93: портр.

48. Зеров Микола. Листи // Зеров Микола. Українське письменство / Микола Зеров; Упор. Микола Сулима, Ред. Михайло Москаленко. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 1300,[1] с. : портр. – Зміст: До Бориса Чигиринця (1–3). – С. 1934; До Павла Федоренка. – 1936; До Лідії Книшевої. – С. 1937; До Олександра Соловйова. – С. 1938; До Федора Ернста. – С. 1938; До Володимира Міяковського (1 – 2). – С. 1938; До Павла Тичини (1 – 2). – С. 1939; До Миколи Плевака (1 – 2). С. – 1944; До Марка Черемшини (1 – 6). – С. 1947; До Михайла Могилянського (1 – 6). – С. 1953; До Ієремії Айзенштока (фраґменти, 1 – 3). С. – 1958; До Олексія Коваленка. – С. 1958; До Юрія Яновського. – С. 1060; До Бориса Петрушевського. – С. 1060; До Ігоря Поступальського (1 – 3). – С. 1061; До Ростислава Олексієва (1 – 6). – С. 1064; До Зінаїди Єфимової (1 – 15). – С. 1073; До Олександра Білецького (1—2). – С. 1088; До Тамари Волобуєвої (1 – 21). – С. 1091; До Миколи Чернявського. – С. 1104; До Василя Чапленка (1 – 12). – С. 1105; До Софії Зерової (1 – 31). – С. 1118.

49. Корогодський Р. ... на ім’я Микола Зеров : (Листи до Софії Зерової зі Соловків) / Р. Корогодський // Сучасність. – 2004. – № 10. – С. 123 – 133. – Бібліогр.: 6 назв.

50. Лист М. Зерова до Л. Книшевої від 22 січня 1917 р. // Зеров М. Українське письменство. – К., 2002.

51. Лист М. Зерова до П. Федоренка від 25 квітня 1915 р. // Зеров М. Українське письменство. – К., 2002.

52. Листи Миколи Хвильового до Миколи Зерова // Радянське літературознавство. – 1989. – № 7. – С. 3 – 15.

53. Мельник В. «Дуже вам вдячний щиро і товариськи» Листи Валер'яна Підмогильного до Миколи Зерова / В. Мельник // Слово і час. – 1991. – № 2. – С. 20 – 27.

54. Толстов В. О. З листування М. К. Зерова / В. О. Толстов // Радянське літературознавство. – 1988. – № 4. – С. 39–45.

55. Хвильовий М. Лист до М. Зерова від 6 грудня 1925 р. // Радянське літературознавство. – 1989. – № 3. – С. 19 – 21.

«Видатний діяч доби Розстріляного Відродження
із групи неокласиків, блискучий знавець літератури –
української, західноєвропейської, російської,
бездоганний перекладач французької
і латинської поезії, оригінальний поет,
педагог і критик».
(Юрій Лавріненко-Дивнич)

ІІІ. Література про життя і творчість науковця-літератора

3.1. Книги

56. Агеєва, Віра Павлівна. Поетика парадокса : Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича / Віра Агеєва. – К. : Факт, 2006. – 429 с. – (Сер. «Висока полиця»). – Іменний покажч. С.: 408 – 429.

57. Архангельский, Александр Дмитриевич. Из Мыколы Зерова / Александр Дмитриевич Архангельский // Архангельский, Александр Дмитриевич. Я отдал дань... : переводы из украинской поэзии / Александр Архангельский. – Кировоград, 2012. – С. 45 – 47.

58. Бернадська, Ніна Іванівна. Микола Зеров / Ніна Іванівна Бернадська // Бернадська, Ніна Іванівна. Українська література ХХ століття : довідник / Ніна Бернадська,. – К. : Знання-Прес, 2007. – С. 71 – 75 : табл.

59. Бернадська, Н. І. Микола Зеров / Ніна Іванівна Бернадська // Бернадська, Ніна Іванівна. Українська література ХХ століття : навч. посіб. для старшокласників та вступників до вищ. навч. закладів / Ніна Бернадська,. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2006. – С. 71 – 75 : табл.

60. Бернадська, Ніна Іванівна. Микола Зеров / Ніна Іванівна Бернадська // Бернадська Ніна Іванівна. Українська література ХХ століття : навчальний посібник для старшокласників та вступників до вищих навчальних закладів / Ніна Бернадська. – 4-те вид., виправл. – К. : Знання-Прес, 2008. – С. 71 – 75 : портр.

61. Білецький О. І. М. Зеров. Камена / Олександр Білецький // Білецький, Олександр Іванович. Літературно-критичні статті / Олександр Білецький; Авт.передм. І. Дзеверін, Укл. М. Л. Гончарук. – К. : Дніпро, 1990. – С. 45 – 46., [1] л. портр. – (Сер. «Українська літературна думка»). – Бібліогр. в підрядк. примітках.

62. Білокінь Сергій Іванович. Закоханий у вроду слів : М. Зеров – доля і книги / Сергій Білокінь. – К. : Час, 1990. – 41,[13] с. : іл, портр.

63. Білокінь Сергій. Микола Зеров / Сергій Білокінь // Письменники Радянської України. 20-30 роки : нариси творчості: збірник. Вип. 14 / укл. Степан Крижанівський ; ред. М. І. Петросюк. – К. : Рад. Письменник, 1989. – С. 35 – 64. – Бібліогр. в підрядк. прим.

64. Брюховецький Вячеслав Степанович. Микола Зеров (1890 – 1937) / Вячеслав Брюховецький // Гроно нездоланих співців : Літературні портрети українських письменників ХХ сторіччя, твори яких увійшли до оновлених шкільних програм: Навч. Посіб. Для вчителів та учнів середн. шк. / Упоряд. В.І.Кузьменко ; Передм. В.Дончика, В.Кузьменко. – К. : Укр. Письменник, 1997. – С. 73 – 82.

65. Брюховецький Вячеслав Степанович. Микола Зеров : Літ.-критич. Нарис / Вячеслав Брюховецький,. – К. : Рад. Письменник, 1990. – 307,[2] с. – Бібліогр. В примітках С. 292 – 308.

66. Брюховецький Вячеслав Степанович. Микола Зеров, : До 100-річчя від дня народження / Вячеслав Брюховецький,. – К. : Знання, 1990. – 48 с. – (Сер. «Духовный мир человека» ; № 6,2). – Бібліогр. в примітках.

67. Видатні постаті України : Біографічний довідник / О. В. Бабкіна, Г. К. Базильчук, Г. Ю. Барчан; Редкол.: Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, В. А. Гайченко, Авт.передм. Борис Олійник ; МАУП, Книжкова палата України. – Київ, 2004. – 871 с. : портр. – Бібліогр. В кінці ст.; Імен. покажч.: С. 866 – 871.

68. Винничук Юрій. Микола Зеров / Юрій Винничук // Соловецький етап : антологія / укл. Ю. Винничук. – Харків : Фоліо, 2018. – С. 294 – 295. : фото. – (Сер. «Великий науковий проект»).

69. Геник, Степан Миколайович. 150 великих українців : [Енциклопедія] / Степан Геник,. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – 297,[2] с. : іл, портр. – Бібліогр.: С.294 – 297.

70. Гоголь, Микола Васильович. Українські повісті. Найкращі українські переклади / М. В. Гоголь ; ред. І. Малкович ; пер. З рос. М. Рильський [та ін.]. – Вид. 4-е. – [б. м.], 2019. – 605,[3] с. : іл.

71. Гординський Святослав. Поезія Миколи Зерова / Святослав Гординський // На переломі епох : літературозн. ст., огляди, есеї, рецензії, спогади, листи / Святослав Гординський. – Львів, 2004. – С. 152 – 159.

72. Державин В. Поезія Миколи Зерова і український класицизм / В. Державин // Українське слово : Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття: У 3 т. / Упоряд., В. Яременко, Є. Федоренко; Наук. ред. А. Погрібний. – К. : Рось. – 1994
Кн. 1 / Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка та ін. – 1994. – С. 522 – 541.
73. Дзюба, Іван Михайлович. На трьох континентах : в 3 кн. / Іван Михайлович Дзюба ; Іван Дзюба. – К. : Кліо. – 2013.
Кн. 1 . – 2013. – 805,[3] с. : фото. – Бібліогр. В підрядк. Прим. – Бібліогр. В кінці ст. – Іменний покажч. С. 781 – 805.

74. Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності (1841 – 2008) : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Даниленко, Л. В. Іваницька, А. П. Коцур [та ін.]; за заг. ред. А. П. Коцура, В. П. Коцура, Н. В. Терес. – К. : Книги-ХХІ, 2010. – 686 с. : портр. – Бібліогр. в кінці ст.

75. Домонтович В. Болотяна Лукроза / Віктор Домонтович // Київські неокласики. – К., 2003. – С. 280.

76. Єфремов С. [Рецензія на книгу] Зеров М. Нове українське письменство. Історичний нарис. Випуск перший. – К. : Слово, 1924. – 136 с / Сергій Єфремов // Єфремов Сергій. Вибране : Статті; Наукові розвідки; Монографії / Сергій Єфремов,. – К. : Наук. Думка, 2002. – С. 684 – 688 : портр. – Алф. покаж. імен: С. 749 – 755.

77. Зеров Микола Костянтинович // Провідники духовності в Україні : Довідник / За ред. Івана Кураса. – К. : Вища школа, 2003. – С. 422 – 423. – Покажч. Персоналій: С. 779 – 782.

78. Зерова С. Спогади про Миколу Зерова // Київські неокласики / Упор. Віра Агеєва. – К.: Факт, 2003. – С. 83–130.

79. Золота книга української еліти = Golden book of Ukrainian elite: інформаційно-іміджевий альманах: у 6 т. / Нац. Проект «Золота книга української еліти»; голова орг. ком. Леонід Кравчук; кер. Проекту Олексій Омельченко; гол. ред. Оксана Онопрієнко [та ін.]. – К.: Євроімідж. – 2001. – 10 річниці незалежності України присвячується. Т. 1. – 2001. – 569,[6] с.

80. Івашко Василь. Микола Зеров і літературна дискусія (1925 – 1928) / Василь Івашко // 20-і роки: літературні дискусії, полеміки : літ.-критич. ст. / укл. Віталій Дончик. – К. : Дніпро, 1991. – С. 69 – 89. – Бібліогр. В підрядк. Прим.

81. Ільєнко, Іван Олександрович. О гроно п`ятірне нездоланих співців. Неокласики перед праведним судом / Іван Олександрович Ільєнко. У жорнах репресій : Оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ-НКВС) / Іван Ільенко,; Іл. Я. Яковенка,; Фот. Ігоря Яїцького. – К. : Веселка, 1995. – С. 126 – 171 : іл., портр.

82. Ільницький, Микола. На перехрестях віку : у 3-х кн. / Микола Ільницький. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». – 2008.
Кн. 1. – 2008. – 838 с. : портр., 4 л. фото. – Именний покажч.: С. 822 – 835; Бібліогр. в підрядк. прим.

83. Ільницький, Микола. На перехрестях віку : у 3-х кн. / Микола Ільницький. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». – 2008.
Кн. 2. – 2008. – 702,[1] с. : портр., 4 л. фото. – Именний покажч.: С. 686 – 702; Бібліогр. в підрядк. прим.

84.Ільницький, Микола. На перехрестях віку : у 3-х кн. / Микола Ільницький. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». – 2009.
Кн. 3. – 2009. – 902,[1] с. : портр. – Именний покажч.: С. 883 – 899; Бібліогр. в кінці ст.

85. Інтерв`ю Наталії Якубчак з В`ячеславом Брюховецьким: «Микола Зеров – людина, яка неймовірно відчувала слово» // ЛітАкцент : Сучасна література в колі твого читання : Альманах. – К. : Темпора. – 2009
Вип. №1 (3) / ред. Володимир Панченко. – 2009. – С. 488 – 493 : іл, фото.

86. Історія української літератури ХХ – початок ХХІ ст. : у 3 т. : навчальний посібник / ред. Володимир Кузьменко. – К. : Академвидав. – (Сер. «Альма-матер»).
Т. 1. – 2013. – С. 268 – 274 : фото. – Бібліогр. в кінці ст.

87. Качуровський, Ігор В. Променисті Сильвети : лекції, доповіді, статті, розвідки : збірка / Ігор Качуровський ; авт. передм. : Михайло Слабошпицький. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 766,[2] с. : портр. – (Бібліотека Шевченківського комітету). – Именний покажч. : С. 567 – 764.

88. Київські неокласики / Упор. Віра Агеєва,. – К. : ФАКТ, 2003. – 351 с. – (Сер. «Українські мемуари»). – Алф. покажч. С. 332 – 351.

89. Кисілевський, Кость. Микола Зеров / Кость Кисілевський // Кисілевський Кость. Хрестоматія з української літератури для шкіл і курсів українознавства / Кость Кисілевський ; Укр. Конгресовий ком. Америки,

Шкільна Рада. – 2-е доп. Вид. – Нью Йорк : Шкільна Рада, 1962. – С. 214 – 216.

90. Клен, Юрій. Спогади про неокласиків / Юрій Клен // З трудів і днів Максима Рильського : (до 115-річчя з дня народження): вірші, поеми, переклади, спогади, документи / НАНУ, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, Київський літературно-меморіальний музей М. Т. Рильського ; укл. С. А. Гальченко [та ін.]. – К. : А.С.К., 2009. – С. 303 – 309. : портр., 8 л. фото.

91. Клен, Юрій. Спогади про неоклясиків / Юрій Клен. – Мюнхен : Українська Видавнича Спілка, 1947. – 48 с.

92. Ковалів, Юрій Іванович. Історія української літератури кінець XIX – початок XXI ст. : у 10 т. : підручник / Юрій Іванович Ковалів ; Юрій Ковалів. – К. : Академія. – 2013. – (Сер. «Альма-матер»).
Т. 4 : У сподіваннях і трагічних зламах. – 2015. – 574,[2] с. – Бібліогр. С. 568 – 574.

93. Костюк Г. Микола Зеров / Григорій Костюк // Зустрічі і прощання. Спогади. У 2 кн. Кн. 1. / Григорій Костюк. – Київ : Смолоскип, 2008. – С. 128 – 150.

94. Краса і сила українського слова. Хрестоматійні тексти XX століття : навч. Посібник за програмою 11 класу / укл. та авт. презентативних ст.: Юлія Солод. – К. : Світло знань, 1998. – 606,[1] с.

95. Куценко Леонід Васильович. Гуляйполе Миколи Зерова / Леонід Васильович Куценко // Куценко Леонід Васильович. «Благословенні ви, сліди...» : збірка / Леонід Куценко,. – Кіровоград : Центрально-Українське вид-во, 1995. – С. 41 – 50. : іл.

96. Лавріненко, Юрій Андріянович. Розстріляне відродження : Антологія 1917-1933: Поезія – проза – драма - есей / Юрій Лавріненко,; Підгот. тексту, фахове ред. і передм. Михайла Наєнка,. – К. : Просвіта, 2001. – 794 с.

97. Лященко О.А. Зеров Микола Костьович / М О. А. Лященко // Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності (1841-2008) : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Даниленко, Л. В. Іваницька, А. П. Коцур [та ін.]; за ред. А. П. Коцура, В. П. Коцура, Н. В. Терес. – К. : Книги-XXI, 2010. – С. 223 – 225. : портр. – Бібліогр. в кінці ст.

98. Микола Зеров // Видатні діячі України минулих століть = Outstanding Ukrainian personalities of the past : меморіальний альманах / Нац. проект

«Золота книга української еліти», Компанія «Євроімідж», Ін-т історії України НАН України, Товариство «Україна – Світ», Ін-т біографічних досліджень ; Віталій Абліцов [та ін.] ; редкол.: Олександер Шокало (гол. ред.) [та ін.]. – К. : Євроімідж, 2001. – С. 212 – 213 : портр., фото, іл. – (Сер. «Золоті імена України»).

99. Микола Зеров // Золоті рядки української поезії: Розстріляне Відродження / Володимир Свідзінський [та ін.] ; укл. : Олег Зав'язкін ; худ. : Олена Перепелиця. – Донецьк : БАО, 2008. – С. 54 – 66 : іл.

100. Микола Зеров (26.IV.1890 – 3.XI.1937) // Українське слово : Хрестоматія української літератури та літературної критики XX століття: Навчальний посібник: У 4 т. / Упоряд., ред. та бібліогр. Довідки В. Яременка,; Наук. ред. М. Наєнко. – 2-е вид., змінене, доп. – К. : Аконіт. – 2001
Кн.2 : Культурно-історична епоха модернізму : Високий (розвинутий) модернізм (1922-1940): від «Антології» (1920) і «Камен» (1924) М.Зерова до «Поезій» (1940) В.Свідзинського / Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Павло Филипович та ін. – 2001. – С. 42 – 48.
101. Микола Зеров // ...З порога смерті... : Письменники України – жертви сталінських репресій / Авт. кол.: Л.Бойко та ін. – К. : Рад. письменник. – 1991
Вип.1 / Упоряд. О. Мусієнко. – 1991. – С. 195 – 198.

102. Микола Зеров. Поезія // Література України : Для дітей середнього шкільного віку / Авт.-упор. В.. Скляренко, Я. О. Батій, Іл. Г. В. Беззубова. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 173 – 175 : фото. – (Сер. «Дитяча енциклопедія»).

103. Микола Зеров (1890 – 1937). Поет, літературознавець, перекладач, педагог // Золота книга української еліти = Golden book of Ukrainian elite : інформаційно-іміджевий альманах: у 6 т. / Нац. Проект «Золота книга української еліти»; голова орг. ком. Леонід Кравчук ; кер. Проекту Олексій Омельченко ; гол. ред. Оксана Онопрієнко [та ін.]. – К. : Євроімідж. – 2001. – 10 річниці незалежності України присвячується.
Т. 1. – 2001. – С. 550. : портр., фото. Кол., кол. іл., фото.

104. Москаленко М. Микола Зеров: доля і доробок / М. Москаленко // Зеров М. Українське письменство, 2002. – С. 1235 – 1272.

105. Москалець Костянтин. Зеров і публіка / Костянтин Москалець // Москалець Костянтин. Гра триває : літературна критика та есеїстика / Костянтин Москалець. – К. : Факт : Наш час, 2006. – С. 11 – 22. – (Сер. «Висока полиця»).

106. Новий довідник: Українська мова. Українська література : довідникове видання / Укл. М. Радишевська, В. Михайлова. – К. : Казка, 2005. – 863 с. – Бібліогр. С. 845-848; Імен. покаж. С. 849 – 850; Покажч. аналізованих творів С. 851 – 856; Покажч. літературознавчих термінів С. 857 – 858.

107. Оглоблин О. Спогади про Миколу Зерова й Павла Филиповича / О. Оглоблин // Київські неокласики. – К., 2003. – С. 237 – 252.

108. Одарченко Петро. Видатні українські діячі : статті. Нариси / Петро Одарченко; авт. передм. Роксана Харчук; ред. Григорій Карпенко. – К. : Смолоскип, 1999. – 320 с.

109. Оріон золотий : Любовна лірика українських радянських поетів / Упоряд., вступ. та приміт. В.Лучука. – К. : Молодь, 1986. – 429,[1] с. : іл.

110. Павличко Д. Безсмертний майстер / Д. Павличко // Зеров М. Твори: У 2-х т. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1990. – С. 3 – 20.

111. Павличко Д. Безсмертний майстер : [про долю і творчість М. Зерова] / Дмитро Павличко // Зеров М. Твори. В 2-х т. Т. 1. Поезії, переклади / Микола Зеров .– Київ : Дніпро, 1991. – С. 14 – 20.

112. Павличко, Дмитро Васильович. Літературознавство. Критика : У 2 т. / Дмитро Васильович Павличко ; Дмитро Павличко. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи». – 2007
Т. 1 : Українська література. – 2007. – 566,[2] с. : портр.

113. Панченко, Володимир Євгенович. Літературний ландшафт України. XX ст. 50 «слайдів» / В. Є. Панченко. – К. : Ярославів Вал, 2019. – 528 с. : фото, портр. – Іменний покажч.: С. 508 – 523.

114. Панченко, Володимир Євгенович. Повість про Миколу Зерова / В. Є. Панченко. – К. : Дух і Літера, 2018. – 624 с. : портр. – (Сер. «Постаті культури»).

115. Панченко, Володимир Євгенович. Сонячний годинник. Книга пілігрима / Володимир Панченко. – К. : Темпора, 2013. – 411,[4] с. : кол. іл., портр., фото. – Бібліогр. в кінці ст.

116. Панченко, Володимир Євгенович. Сонячний годинник. Книга пілігрима / В. Є. Панченко. – вид. друге, зі змінами. – К. : Темпора, 2019. – 436,[4] с. : кол. іл., портр., фото. – Бібліогр. в кінці ст.

117. Петров Віктор. Микола Зеров. Камена. Поезія // Петров, Віктор Платонович. Розвідки : в 3 т. / Віктор Петров ; укл., авт. передм., авт. приміт. В'ячеслав Брюховецький. – К. : Темпора. – 2013. – (Сер. «ЛітАкцент. Світ сучасної літератури!»).
Т. 2. – 2013. – С. 610 – 616, суц. пагін. : портр. – Бібліогр. в підрядк. прим.

118. Петров Віктор. Микола Зеров та Іван Франко: (До історії історико-літературних взаємовідносин) // Петров, Віктор Платонович. Розвідки : в 3 т. / Віктор Петров ; укл., авт. передм., авт. приміт. В'ячеслав Брюховецький. – К. : Темпора. – 2013. – (Сер. «ЛітАкцент. Світ сучасної літератури!»).
Т. 2. – 2013. – С. 781 – 799, суц. пагін. : портр. – Бібліогр. в підрядк. прим.

119. Петров Віктор. Неокласики / Віктор Петров // Київські неокласики. – К.: Факт, 2003. – С. 65 – 82.

120. Підгайний Семен. Українська інтелігенція на Соловках : Спогади 1933-1941 / Семен Підгайний,. – Б.м. : Прометей, 1947. – 93 с.

121. Підгайний, Семен. Микола Зеров / Семен Підгайний // Підгайний Семен. Українська інтелігенція на Соловках. Недостріляні / Семен Підгайний ; ред. Олександер Шугай. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 71 – 73.

122. Підгайний Семен. Микола Зеров / Семен Підгайний. // Соловецький етап : антологія / укл. Ю. Винничук. – Харків : Фоліо, 2018. – С. 91 – 93. : фото. – (Сер. «Великий науковий проект»).

123. Полонська-Василенко Наталія. Київ часів М. Зерова та П. Филиповича / Наталія Полонська-Василенко // Київські неокласики / Упорядн. Віра Агеєва. – К., 2003. – С. 175–194.

124. Попельницька О. О., Оксенич М. В. Зеров Микола Костянтинович / О. О. Попельницька , М. В. Оксенич // Попельницька О. О. Сто великих діячів культури України / О. О. Попельницька, М. В. Оксенич. – К. : Арій, 2010. – С. 356 – 360 : портр., фото. – (Сер. «100 великих»). – Бібліогр.: С. 456 – 460.

125. Рильський М. Микола Зеров – поет і перекладач / Максим Рильський // Твори. В 2-х т. Т. 1. Поезії, переклади / Микола Зеров. – Київ : Дніпро, 1991. – С. 3 – 13.

126. Розіп'ята муза : антологія українських поетів, які загинули насильницькою смертю: у 2 т. / Львівська міська рада; укл. Юрій Винничук. – Львів : Піраміда. – 2011

Т. 1 / Іван Журбенко [та ін.]. – 2011. – 621,[1] с. : портр., фото.

127. Розстріляне відродження : поезія та проза / Павло Тичина [та ін.] ; упор. Ганна Копилова ; худ. Сергій Майдуков. – К. : Основи, 2015. – 151 с. : іл.

128. Розстріляне Відродження. Українська репресована лірика / Володимир Свідзинський [та ін.]. – Донецьк : БАО, 2009. – 254,[1] с. : іл.

129. Сверстюк, Євген. Гострої розпуки гострий біль (про Миколу Зерова) / Євген Сверстюк // Сверстюк Євген. Собор у риштованні : документи III / Євген Сверстюк ; авт. передм. Марк Антонович. – Париж ; Балтимор : Перша українська Друкарня у Франції : Смолоскип ім. В. Симоненка, 1970. – С. 113 – 124. – Бібліогр. : С. 169 – 170.

130. Сверстюк Євген Олександрович. Микола Зеров / Євген Олександрович Сверстюк // Сверстюк, Євген Олександрович. Світлі голоси життя / Євген Сверстюк. – К. : Кліо, 2014. – С. 237 – 246 – (Бібліотека Шевченківського комітету).

131. Сверстюк Євген Олександрович. Микола Зеров / Євген Олександрович Сверстюк // Сверстюк, Євген Олександрович. Світлі голоси життя / Євген Сверстюк. – К. : Кліо, 2015. – С. 237 – 246 : фото.

132. Свого не цурайтесь. Твори українських письменників про рідну мову: Антологія : хрестоматія / Тарас Шевченко [та ін.] ; укл. Володимир Лучук ; передм., ред. Іван Лучук. – Тернопіль : Богдан, 2009. – 895 с. – (Серія поетичних антологій ДИВООВИД).

133. Сковорода, Григорій Савич. Сад пісень : вибрані твори : для ст. шк. віку / Григорій Сковорода ; худ. Сергій Артюшенко ; пер.: Микола Зеров, Петро Пелех, Валерій Шевчук ; передм., упоряд. Та приміт. Василя Яременка. – К. : Веселка, 1983. – 189,[1] с. : портр., іл. – Бібліогр. в підрядк. прим.

134. Славутич Яр. Микола Зеров; Михайло Драй-Хмара; Павло Филипович / Яр Славутич // Славутич Яр. Розстріляна Муза. – К., 1992. – С. 35 – 39.

135. Соловей Елеонора Степанівна. Парадигма буття в поезії неокласиків (Микола Зеров) / Елеонора Степанівна Соловей // Соловей Елеонора Степанівна. Українська філософська лірика : Учбовий посібник / Елеонора Соловей, ; Міжнар. Фонд «Відродження», Програма «Трансформація гуманіт. освіти в Україні». – К. : Юніверс, 1998. – С. 183 – 203. – Бібліогр. в кінці розд.

136. Степова пектораль. Поетична антологія від Т. Г. Шевченка до наших днів / укл. і передмова Анатолія Глущака. – Одеса : Маяк, 2011. – 383 с. : іл.

137. У ніч проти 28 квітня 1935 року заарештований поет Микола Зеров // Герасим'юк, Олена. Розстрільний календар / Олена Герасим'юк. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. – С. 184 – 185.

138. Україна: антологія пам'яток державотворення X-XX ст. : у 10 т. / Укр. Всесвітня координаційна рада. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи». –
Т. 8 : Розстріляне відродження України (1920-ті – 1930-ті роки XX ст.) / Симон Петлюра [та ін.]; укл., передмова та приміт. Раїси Мовчан ; редкол.: Іван Дзюба, Володимир Литвинов, Раїса Мовчан [та ін.]. – 2009. – 773,[1] с. – Бібліогр. в підрядк. прим.; Іменний покажч.: С. 762 – 774.

139. Українське Диво : поетична антологія. Кн. 2 / упоряд. В. Коломієць. – Київ : Український письменник, 2005. – С. 148 – 159.

140. Українські письменники у спогадах сучасників : у 2 т. / укл., авт. передм., авт. приміт. Іван Лисенко. – К. : Комп'ютерпрес. – 2012.
Т. 1. – 2012. – 415,[1] с. – Іменний покажч. С. 401 – 412.

141 .Филипович О. Златопільські роки в житті М. К. Зерова / О. Филипович // Київські неокласики / Упор. Віра Агеєва. – К., 2003. – С. 131 – 137.

142. Цівчинська Алла. Незабутнє, немеркнуче / Алла Цівчинська // Соловецький етап : антологія / укл. Ю. Винничук. – Харків : Фоліо, 2018. – С. 295 – 322. : фото. – (Сер. «Великий науковий проект»).

143. 4 лютого 1934 року завершено розгляд справи «групи» Зерова: поетів Миколи Зерова, Павла Филиповича, Марка Вороного, літературознавця Ананія Лебедя, мистецтвознавця Бориса Пилипенка і художника Леоніда Миткевича // Герасим'юк, Олена. Розстрільний календар / Олена Герасим'юк. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. – С. 67 – 68.

144. Шаповал, Юрій Іванович. Торкнутись історії / Юрій Шаповал ; НАН України, Ін-т політ. і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – Вид. 2-ге, доп. – К. : Парламентське вид-во, 2017. – 501,[3] с. : фото. – Іменний покажч. С. 488 – 501.

145. Шевченко, Сергій Володимирович. Соловецький реквієм : збірка публіцистики / Сергій Шевченко. – К. : Експрес-поліграф, 2013. – 591 с. : портр., фото, іл., 16 л. фото. Кол. – Іменний покажч. С. 573 – 586.

146. Шевельов Ю. Легенда про український неокласицизм // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя: Література, мистецтво, ідеології. – Харків: Фоліо, 1998. – Т. 1. – С. 92.

147. Шерех Юрій. Поезія Миколи Зерова / Юрій Шерех // Шерех, Юрій. Пороги і Запоріжжя : Література. Мистецтво. Ідеології: В 3 т. / Юрій Шерех; Упоряд. Та приміт. Р. Корогодського. – Харків : Фоліо. – 1998. – (Сер. «Українська література ХХ століття»).
Т.1. – 1998. – С. 88 – 106. – Бібліогр.: С.601 – 606.

3.2. Статті

148. Аврахов Т. «Там, між пожовклих книг, найкращий мій клейнод» / Т. Аврахов // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 4. – С. 31 – 34.

149. Агеєва Віра. Пам’ять про неокласиків / Віра Агеєва // Кур’єр Кривбасу. – 2003. – № 165: Література плюс. – С. 19 – 21.

150. Баган, Олег. Інтерпретація творчості поетів-неокласиків у школі / Олег Дивослово. – 2013. – № 9. – С. 50 – 56 : фото.

151. Базилевський, Володимир Бопосланий патрицій: труди і дні / Володимир Базилевський // «Богопосланий патрицій»: труди і дні / Володимир Базилевський // Літературна Україна. – 2019. – 23 лютого. – С. 12 – 13 : фото ; Літературна Україна. – 2019. – 2 березня. – С. 12 – 14.

Розглядається низка творів М. Зерова, М. Драй-Хмари і П. Филиповича, які дають змогу вчителеві найефективніше проілюструвати учням сутність неокласичної поезії, пов’язати біографію митців, прикметні ознаки доби з текстом.

152. Базилевський, Володимир. Микола Зеров (1890-1937). Метеоричний слід / Володимир Базилевський // Слово Просвіти. – 2012. – № 9 (березень). – С. 8 – 9 : портр. – Зміст: Вірші / М. Зеров.

153. Бєлкіна Тетяна. Функція поета / Тетяна Бєлкіна // День. – 1999. – 13 жовтня. – С. 7.

154. Білик Галина «Камена» Миколи Зерова: спроба наближення до смислів / Галина Білик // Слово і час. – 1999. – № 8. – С. 82 – 85.

155. Білик Галина. Юрій Шерех. Погляд на український неокласицизм / Галина Білик // Слово і час. – 1998. – № 12. – С. 25–30.

156. Білокінь, Сергій. Микола Зеров / Сергій Білокінь // Літературна Україна. – 2013. – 25 квітня. – С. 8 – 9 : портр.

157. Боголюб, Петро. Микола Зеров про поезії Івана Франка / Петро Боголюб // Визвольний шлях. – 1966. – Кн. 5 . – С. 592 – 597.

158. Бойко І. Перед грозою : про Миколу Зерова / І. Бойко // Червона зірка. – 1965. – 5 жовтня.

Про українського поета, літературознавця, літературного критика, який у 1914-1916 роках працював учителем мови і літератури в Златопільській гімназії.

159. Бросаліна О. Латинська поезія св. Колумбана та анонімна пісня веслярів у перекладі Миколи Зерова / О.Бросаліна // Слово і час. – 2001. – № 4. – С. 83 – 84.

160. Брюховецький В. «Б`ють молоти, нові часи кують» / В. Брюховецький // Вітчизна. – 1988. – № 3. – С. 165 – 168.

161. Брюховецький В. Шлях на Голгофу. Життєва доля Миколи Зерова / В. Брюховецький // Літературна Україна. – 1990. – 10 травня. – С. 3.

162. Вздульська, Валентина. Між горою Фавор і Болотяною Лукрозою. Євангельський текст у поезії Миколи Зерова / Валентина Вздульська // Слово і час. – 2010. – № 11. – С. 24 – 35. – Бібліогр. в кінці ст.

У статті проаналізовано поетику М. Зерова в ракурсі взаємодії із сакральним християнським текстом – універсальним претекстом європейської культури. Авторка показує, як християнський текст надає поетові матеріал для зведення власного тексту: пропонує словник, семантичні та риторичні моделі, провокує продовження унікальної системи значень.

163. Гальчук, Оксана. Втеча від «великих ловів», або Дві смерті Миколи Зерова / О. Гальчук // Слово і час. – 2006. – № 4. – С. 19 – 34. – Бібліогр.: 28 назв.

Розмірковуючи про 1934 рік у житті Зерова і ширше – усього українського народу, важко позбутися відчуття, що бачиш кульмінацію величезної за своїм масштабом і цинізмом вистави, зрежисованої геніальним

злотворцем. Жанрова дефініція вистави не викликає сумнівів – це трагедія. За схемою класичної трагедії античності, епохи знаної і заново відродженої Зеровим у власній творчості, пролог цієї драми розпочався ще в жовтні 1917 року, в Петрограді. А далі, в перебігу епізодіїв, розгортався трагічний сюжет.

164. Гальчук О. Горацій і Зеров: діалог через тисячоліття : (До 110-ліття від дня народження Миколи Зерова) / О.Гальчук // Дивослово. – 2000. – № 4 . – С. 7–11. – Бібліограф.: 9 назв.

165. Гальчук, Оксана. «Закликаю Вас нашою спільною любов'ю до античності...» : (з листів Олександра Білецького до Миколи Зерова) / О. Гальчук // Київська старовина. – 2008. – № 4. – С. 126 – 133.

У статті аналізуються листи О. Білецького до М. Зерова не лише як автентичне джерело для вивчення творчої індивідуальності неокласика, але і як матеріал для висвітлення певних аспектів української епістолографічної думки в цілому.

166. Гальчук, Оксана. Микола Зеров і Томас Стернз Еліот: точки перетину / Оксана Гальчук // Слово і час. – 2016. – № 9. – С. 12 – 21. – Бібліогр. в кінці ст.

У статті здійснена спроба компаративного аналізу основних аспектів творчості двох чи не найбільших представників «високого модернізму» в українській та американо-англійській літературах – Миколи Зерова і Томаса Стернза Еліота. Означено точки перетину їхньої творчості: проблема культури як центральна в доробку, роль у творенні національних варіантів неокласики, виразна культурологічна парадигма власної поезії. Найвиразніше вони представлені в символічних текстах – «тексті Вергілія» і «тексті Данте» – як об'єктах рецепції та інтерпретації обох митців ХХ ст.

167. Гальчук О. Поетичне осмислення Миколою Зеровим світової культурної спадщини / О.Гальчук // Дивослово. – 1997. – № 8. – С. 5 – 7

168. Геращенко М. Бібліографічний портрет Миколи Зерова / М. Геращенко, Л. Добровольська // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 6. – С. 36 – 37

Аналізується літературна та літературознавча спадщина Миколи Зерова, місце бібліографії в його науковій і творчій діяльності.

169. Голгофа Мыколы Зерова / Леонид Аничкин // Зеркало недели. – 2006. – № 2. – С. 21.

170. Горецький, Петро. Микола Зеров : 26 квітня минає 120-ліття від дня народження митця / Петро Горецький // Літературна Україна. – 2010. – 22 квітня. – С. 6 : портр. ; Літературна Україна. – 2010. – 6 травня. – С. 6 : портр.

171. Горєлова С. Шекспірівські образи у творчій рецепції неокласиків і акмеїстів / Світлана Горєлова // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2011. – № 10. – С. 84 – 87. – Бібліогр.: 8 назв.

У статті досліджено вплив творчості В. Шекспіра на український неокласицизм і російський акмеїзм. Використовуючи мотиви, сюжети, образи персонажів шекспірівських драм, українська та російська поезія ХХ ст. стала своєрідним підсумком розвитку нової національної поезії і продовжила кращі літературні традиції, зокрема традиції Ренесансу.

172. Горідько, Юлія. В силовому полі символізму (матеріали до антології «Український символізм») / Юлія Горідько // Київська старовина. – 2004. – № 5. – С. 142 – 155.

173. Горячева О. Микола Зеров і його епоха, або великий нонконформіст (спроба некомпліментарного розгляду) / О.Горячева // Українська мова та література. – 2000. – 16 квітня. – С. 5 – 6. – Бібліогр.: 8 назв.

174. Гречанюк Сергій. До джерел / Про Миколу Зерова як літературознавця і критика / Сергій Гречанюк // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 10. – С. 8–16.

175. Гречанюк, Сергій. У гроні п’ятірнім – перший / С. Гречанюк // Урок української. – 2003. – № 3. – С. 44 – 50.

176. Гримич Г.М. Микола Зеров – літературний критик, оглядач / Г.М. Гримич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2000. – Вип. 8: Журналістика. – С. 37 – 39.

177. Гук, Олександр. Культура України в період Нової економічної політики. Матеріали до теми. Академічний рівень. 10-й клас / Олександр Гук // Історія України. – 2014. – № 13 (липень). – С. 4 – 29 : фото. – Бібліогр. В кінці ст.

178. Демська-Будзуляк Леся. Роль та місце Тараса Шевченка в неокласичній концепції української літератури Миколи Зерова / Леся Демська-Будзуляк // Слово і час. – 2014. – № 7. – С. 11 – 17. – Бібліогр. в кінці ст.

Творчість Т. Шевченка виявилася наріжним каменем багатьох теоретико-літературних концепцій вітчизняних дослідників. Неокласична концепція української літератури М. Зерова – це яскраве свідчення нового прочитання поетичної спадщини митця. Зокрема, дослідник акцентує на формальних пошуках Шевченка, які сприяли модернізації української

літератури, а його поетична творчість стала вирішальним етапом у формуванні підвалин національної ідентичності українців.

179. Дениско, Ганна. «Смерть не мине, і ти загинеш сам, та безліч раз зійдуть твої творіння» / Ганна Дениско // Слово Просвіти. – 2013. – № 40 (жовтень). – С. 14 : портр. – Зміст: «Catalepton».

180. Дмитрів Я. Сонетарій Миколи Зерова / Я. Дмитрів // Слово і час. – 1994. – № 7. – С. 47 – 53.

181. Дроздовський, Дмитро. Українська література в дискурсі європейських цінностей : досвід київських неокласиків / Д. Дроздовський // Всесвіт. – 2018. – № 3-4. – С. 289 – 293.

Рец. на кн. : Сірик Л. Прагнення Європи. Творчість київських неокласиків : монографія / Л. Сірик. – Lubln : Wydawnicwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowkiej, 2013. – 380 s

В публікації йде мова про репрезентацію неокласичної концепції української літератури, яка має акмеїстичний злет у 1920-і рр. Про різні періоди неокласичного спалаху в історичній динаміці культурних епох в українському літературознавстві.

182. Дума про великих : золоті сторінки української поезії // Дніпро. – 2009. - № 11. – С. 128 – 130, 142 – 143, 151 – 152. – Зміст: Сковорода / Ю. Клен. Джерела / Н. Кащук. Мені здається: це когорти / Л. Мосендз. Дума Сковороди / В. Стус. Аргонавти / М. Зеров. Олесі, Рильські, шафранці Тичини / В. Затуливітер. Археологія / О. Ольжич. Був я вітром, був я лютим, був я нордом / Б. Олійник. Коли цвітіння настає пора / Д. Кононенко. Млинівські соняшники / С. Бабій. Лесі Українці / М. Брацило. Листопад, мов квіт, мені запах / В. Бровченко. У натхненні – чудо! / Р. Ліщинська. Шевченківські свята пташиним співом / О. Куликов. Ти заздриш горобині за вікном / Ю. Скорода. Осінні сподівання / І. Гончар. Стилет / М. Дружко.
Анотація: Поезія присвячена Г. Сковороді, І. Драчу, Є. Маланюкові, М. Рильському, О. Гончару, В. Вінграновському, Лесі Українці, І. Черкесовій, С. Бандері, О. Кобилянській, О. Чегорці

183. Експресивні мотиви міста : золоті сторінки української поезії // Дніпро. – 2009. – № 8. – С. 139, 148. – Зміст: Літній вечір / Б. -І. Антонич. Будівникові / М. Зеров. На трьох горбах під знаками орла / О. Ольжич. ...І почулося знадвору / Б. Мозолевський. Падає місто / М. Брацило. Старий на милицях на розі... / О. Соловей. Масивна тиша, стиснуті вуста / А. Охрімович. Інверсивний мотив / О. Матушек.

184. Єсюк, Людмила. Неокласики в українській літературі. 11-й клас / Людмила Єсюк // Українська мова та література. – 2017. – № 13 – 14 (липень). – С. 21 – 25 : портр. – Бібліогр. в кінці ст.

185. Жахливі Соловки : У т.ч. згадується Микола Зеров // Кіровоградська правда. – 2003. – 15 листопада. – С. 4

186. Заславський І. Видатний учений, талановитий поет. Мастер перекладу (до 110-річчя від дня народження Миколи Зерова) / І.Заславський // Українська мова та література. – 2000. – 16 квітня. – С. 6 – 8. – Бібліогр.: 8 назв.

187. Заславський І. Микола Зеров – перекладач : наводяться вислови Є.Маланюка про Зерова, як перекладача / І.Заславський // Дивослово. – 1999. – № 7. – С. 9.

188. Заславський І. З етюдів про неокласиків : Микола Зеров як особистість / І.Заславський // Сучасність. – 1997. – № 7 – 8. – С. 87 – 93.

189. Зерова С. Жизнь, ограниченная в сонет… / С. Зерова // Радуга. – 1988. – № 1. – С. 101 – 111.

190. Золоті сторінки української поезії // Дніпро. – 2016. – № 5. – С. 70 – 71. – Зміст: В затінку чуда / Ірина Жиленко. У травні / Микола Зеров. Зорі великі дрижать... / Юрій Липа. Незмінність / Тодось Осьмачка. Тільки хвилі, і небо блакитне... / Михайло Стельмах.

191. Зорівчак, Роксолана. Зеровіана майстра : До сторіччя від дня народження Григорія Кочура / Роксолана Зорівчак // Літературна Україна. – 2008. – 11 грудня. – С. 1,6 : фото.

192. Зубрицька М. Микола Зеров : проблема діалогу з читачем / Марія Зубрицька // Слово і час. – 1991. – № 9. – С. 54 – 58.

193. Із спадщини М. Зерова // Сучасність. – 1961. – № 4. – С. 120 – 121.

194. Кадоб'янська, Наталія. Микола Зеров – універсальний талант / Наталія Кадоб'янська // Українська мова й література в сучасній школі. – 2012. – № 9. – С. 74 – 78 : фото.

Статтю присвячено багатогранності таланту Миколи Зерова, творчість якого мала великий вплив на українське письменство 20-30-х років ХХ ст. Показано різноманітні аспекти діяльності митця – визначного літературознавця пореволюційної України, блискучого і відважного критика

та полеміста, лідера плеяди поетів-неокласиків, майстра сонетної форми і незрівнянного перекладача античної поезії.

195. Карпінчук, Галина. Шевченкознавство Михайла Новицького та Миколи Зерова : історія співпраці вчених / Галина Карпінчук // Слово і час. – 2018. – № 3. – С. 17 – 23. – Бібліогр. в кінці ст. – Зміст: «Шевченківський збірник»; «Т. Г. Шевченко. Кобзарь : избранные стихотворения».

У статті йдеться про спільні шевченкознавчі зацікавлення М. Новицького та М. Зерова в 1920-х – середині 1930-х років – «Шевченківський збірник» (т. 1, 1924), співпрацю вчених над підготовкою спогадів про Шевченка та видання «Т. Г. Шевченко. Кобзарь : избранные стихотворения» (1934). Окреслено також їхнє оточення, наведено свідчення М. Новицького про М. Зерова, надані на вимогу співробітника МВС УРСР (до 1946 р. – НКВС) молодшого лейтенанта Жиромського в травні 1957 р

196. Клен Юрій. Спогади про неокласиків / Юрій Клен // Україна. – 1990. – № 22. – С. 63 – 65.

197. Клєщикова Валентина. Микола Зеров: лектура та еволюція творчої свідомості / Валентина Клєщикова // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 6. – С. 33 – 38.

198. Клєщикова Валентина. М. Зеров: «Підводна» архітектоніка літературознавчого дослідження / Валентина Клєщикова // Слово і час. – 1998. – № 11. – С. 69 – 72.

199. Ковалів, Юрій. Микола Зеров / Юрій Ковалів // Слово і час. – 2019. – № 4. – С. 44 – 50. – Бібліогр. в кінці ст.
Стаття присвячена Миколі Зерову – українському поету, літературознавцю, літературному критику, полеміcту

200. Ковалів Ю. Так, «Камо грядеши»… До характеристики літературної дискусії 1925 – 1928 років / Ю. Ковалів // Радянське літературознавство. – 1989. – № 6. – С. 15 – 26.

201. Корогодський Р. Уроки Зерових: вчора, сьогодні, завтра / Р. Корогодський // Кур’єр Крив басу. – 2003 (січень). – № 158. – С. 147 – 148.

202. Корчева Л. М. Поезія київських неокласиків: Урок в 11 класі / Л.М. Корчева // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 22-23. – С. 37 – 40.

Вивчення творчості М.Зерова та М.Драй-Хмари: плани-конспекти уроків.

203. Котенко, Наталія. Рецепція формалістичних ідей у колі київських неокласиків / Н. Котенко // Слово і час. – 2006. – № 11. – С. 58 – 69. – Бібліогр.: 105 назв.

Одним із важливих напрямів літературознавства 20 ст. був формалізм. Прояви формального аналізу в українському літературознавстві 20-30-х рр. були, однак вони не розвинулись у цілісну теоретичну систему чи школу.

204. Коцарев О. Микола Зеров: ювілейна презентація і виставка / О. Коцарев // Літературна Україна. – 2015. – 21 травня. – С. 7 : фото
Рец. на кн.. Зеров М. Вибрані твори / Упорядник В.Панченко. – К.: Смолоскип, 2015.

Рецензія на книгу і разом з тим звіт про її презентацію в Національному музеї літератури України

205. Кочур Г. Зеров і Словацький : про пер. М. Зеровим трагедії Ю. Словацького «Мазепа» / Григорій Кочур // Всесвіт. – 1988. – № 8. – С. 126 – 127.

206. Кочур Г.М. Зеров під час навчання в гімназії // Літературна Україна. – 1987. – 13 серпня.

207. Кочур Г. Микола Зеров. До 75-річчя з дня народження / Григорій Кочур // Літературна Україна. – 1965. – 27 квітня.

208. Кочур Г. Про одне літературне відкриття // Літературна Україна. – 1988. – 29 вересня. – С. 6.

209. Кочур Г. Про переклади М. Зерова // Всесвіт. – 1963. – № 10. – С. 103–104.

210. Кошелівець І. Груповий портрет з Юрієм Кленом / І. Кошелівець // Літературна Україна. – 1993. – № 10. – 11 березня.

211. Крижанівський С. Чи був у неокласиків літературний маніфест? / С. Крижанівський // Вітчизна. – 1988. – № 2. – С. 163 – 168.

212. Кудряшова Марина. Образ України в творчості неокласиків / Марина Кудряшова // Дивослово. – 1998. – № 4. – С. 6 – 8.

213. Куценко Л. В. Гуляй Поле Миколи Зерова : Про зв`язки поета з Кіровоградщиною / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1989. – 4 листопада; Українська мова і література в школі. – 1991. – № 12. – С. 64 – 68.

214. Куценко Л. В. Історія одного вірша / Л. В. Куценко // Діалог. – 1995. – № 22. – С. 8.

215. Лучук О. Переклади Миколи Зерова з англійської / Ольга Лучук // Слово і час. – 1990. – № 10. – С. 89 – 91.

216. Любарський, Роман. Він дуже любив «гутенбержити» [Текст] Роман Любарський // Народне слово. – 2019. – 4 квітня. – С. 6. – Фото

«Повість про Миколу Зерова» В. Панченка, представлена ним громадськості Кропивницького в приміщенні обласної бібліотеки для юнацтва, стала переможцем престижного книжкового рейтингу «Літакцент року-2018» у номінації «Літературознавство».

217. Майборода, Ірина. Розстріляне відродження : Історія України. 10 клас / Ірина Майборода // Історія України. – 2009. – № 13. – С. 16 – 22.

218. Ми – з колишнього Дикого поля … [Текст] // Придніпров`я. – 2019. – 25 травня. С. 5.
Про історію Кіровоградської області. Продовження. Початок від 2.02. 2019, 9.02.2019, 16.02.2019, 2.03.2019, 16.03.2019, 30.03.2019, 6.04.2019, 13.04.2019, 20.04.2019 та 11.05.2019.

219. Микола Костянтинович Зеров // Степ. – 2017. – № 1. – С. 17 – 20 : портр.

220. Мисик В. Спогад про Зерова / В. Мисик // Літературна Україна. – 1987. – 7 липня.

221. Митринська, Галина. Українські перекладачі ХХ століття / Галина Митринська // Всесвітня література в сучасній школі. – 2016. – № 6. – С. 36 – 40.
Автор статті знайомить з представниками української перекладацької школи

222. Мовчан П. Пластика і контури поезії М. Зерова / П. Мовчан // Літературна Україна. – 1967. – 7 серпня.

223. Мовчан, Раїса. Ранній український модернізм крізь погляд Миколи Зерова / Раїса Мовчан // Українська мова й література в середніх школах,

гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 7-8. – С. 131 – 138. – Бібліогр.: 23 назви.

224. Моргун, Тетяна. Велет із «П’ятірного грона» / Тетяна Моргун // Профспілкові вісті. – 2015. – № 15-16. – С. 14 : фото.

225. Наєнко, Михайло. Микола Зеров і питання неокласицизму / М. Наєнко // Слово і час. – 2008. м № 11. – С. 38 – 48. – Бібліогр. в кінці ст.

У листопаді 1937 р. страчено лідера українського неокласицизму М.Зерова та його побратима П.Филиповича. Неокласиками прийнято називати групу київських поетів, які розвивали в українській літературі 20-х років ХХ ер. класичні форми художнього мислення. Історики й теоретики літератури зробили вже чимало для з’ясування природи цього феномена. Однак залишаються ще спірні чи дискусійні моменти, які й стали предметом пропонованої статті. Автор розглядає, зокрема, безпідставність критичних звинувачень на адресу неокласиків, творчість яких буцімто була відірвана від дійсності й це стало чи не основною причиною різних форм репресій щодо них. Ідеться у статті також про трактування неокласицизму самими поетами цього літературного напряму, насамперед найвиразнішим представником його М.Зеровим

226. Неборак Віктор. Що залишилося в спадок від Миколи Зерова / Віктор Неборак ; В. Неборак // Сучасність. – 2003. – № 7-8. – С. 130 – 137.

227. Неокласики, або «гроно п’ятірне нездоляних співців» // Українська мова та література. – 1999. – 19 лютого . – С. 3 – 12.

228. Ніколенко О. М. Микола Зеров – поет і перекладач / О. М. Ніколенко // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2015. – № 10. – С. 2 – 9. – Зміст: «Ми пропливали вдвох, я і чарівник Вергілій.»; «Свічки і теплий чад. З високих хор.»; «Феацький квіте, серце Навсикає.»; «То був щасливий десятьлітній сон!»; «Тут теплий Олекса іще іскриться зрана...» / М. Зеров. «Попіл імперій» / Ю. Клен.

Розгорнуте біографічне есе присвячено життю і творчості українського поета, літературознавця, літературного критика, лідера «неокласиків», перекладача античної поезії Миколи Зерова. Стаття містить уривки з листів М. Зерова, спогадів сучасників митця, зокрема соловецького в’язня Г. Андрєєва, поетів О. Филиповича, Ю. Клена, дружини поета Софії Зерової та інших. Особливу увагу приділено останнім рокам і трагічному фіналу життя М. Зерова. Висвітлено його роль у прищепленні українській літературі плідних традицій світової літератури.

229. Ніколенко О.М. Микола Зеров – поет і перекладач / О. М. Ніколенко // Зарубіжна література в школах України. – 2015. – № 5. – С. 56 – 64 : фото.

Стаття знайомить читачів з біографією Миколи Зерова, зокрема з його перебуванням у Соловецькому таборі. Показано різноманітні аспекти діяльності митця – визначного літературознавця пореволюційної України, блискучого і відважного критика та полеміста, лідера плеяди поетів-неокласиків.

230. Ніколенко, Ольга. Овідій української неокласики Микола Зеров : Із серії літературознавчо-документальних нарисів «Соловецькі в'язні з України» / Ольга Ніколенко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. – № 11-12. – С. 106 – 125.
Метою цієї публікації є ознайомлення читачів з біографією М. Зерова, зокрема з його перебуванням у Соловецькому таборі. Надано багатий фактичний та літературний матеріал.

231. Новикова, Марина. Григорій Кочур-редактор перекладів із Миколи Зерова : (Сонет «Чистий Четвер») / М. Новикова // Всесвіт. – 2007. – № 1-2. – С. 174 – 178. – Бібліогр. : 5 назв. – Зміст: «Чистий четвер».

Про перекладача та перекладацьку діяльність редактора Г.П.Кочура. Переклади М.К.Зерова, відомого поета, ерпістолярні цикли, а саме «Чистий Четвер».

232. Одарченко П. Під знаком Зерова / П. Одарченко // Сучасність. – 1961. – № 2. – С. 79 – 84.
233. Павличко С. Київські неокласики і розвиток української культури поетичного слова / С.Павличко // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 4. – С. 84 – 88. – Бібліогр. : 4 назви.

234. Павлюк М. Під соснами Сандормоха // Літературна Україна. – 2002. – 7 листопада. – С. 2.

235. Панченко, Володимир. Два епізоди із життя Миколи Зерова (до 125-річчя від дня народження неокласика) / Володимир Панченко // Слово і час. – 2015. – № 4. – С. 77 – 82. – Бібліогр. в кінці ст.

Два етюди репрезентують маловідомі сюжети із життя і творчості М. Зерова часів його студентської юності та молодості тієї пори, коли він, учорашній випускник Київського університету ім. Св. Володимира, учителював у Златопільській гімназії.

236. Панченко, Володимир. Київський золотоуст : секрети ораторських тріумфів Миколи Зерова / Володимир Панченко // День. – 2018. – 18 січня. – С. 9 : портр.

237. Панченко, Володимир. Київські «Табунки» 1919-1920 років : розділ із майбутньої книги про Миколу Зерова / В. Панченко // Кур'єр Кривбасу. – 2017. – № 326-327-328. – С. 151 – 187. – Зміст: «Хлам». «Черепаха» Мандельштама і «Генеральський тон» Еренбурга; «Музегет»: спроба маніфестування нових естетичних ідей; «Масони» з «Ложі» Нарбута; Стебницький; «Русь трикольорова»; Єфремов; Мертвий Київ.

238. Панченко Володимир. Микола Зеров: три літа у Златополі / Володимир Панченко // Народне слово. – 2000. – 13 січня. – С. 3.

239. Панченко, Володимир. Микола Зеров у «сторозтерзаному» Києві (1917-1918) (із майбутньої книжки) / Володимир Панченко // Слово і час. – 2014. - № 9. – С. 53 – 67 ; Слово і час. – 2014. – № 10. – С. 44 – 54. – Бібліогр. в кінці ст.

Із залученням архівного матеріалу автор реконструює історію життя, педагогічної й літературної діяльності Миколи Зерова в 1917-1918 рр. Значна увага приділена дослідженню близького Зерову київського літературно-мистецького середовища цієї пори.

240. Панченко, Володимир. Молоді літа Миколи Зерова : розділи з майбутньої книги / В. Панченко // Кур'єр Кривбасу. – 2013. – № 281-282-283. – С. 277 – 322.

241. Панченко, Володимир. «Навколо нас – кати і кустодії»: Тріумф і трагедія Миколи Зерова / Володимир Панченко // День. – 2010. – 19 лютого. – С. 14 : портр.

242. Панченко, Володимир. Несподіваний Зеров / Володимир Панченко // Літературна Україна. – 2015. – 14 травня. – С. 13. – Зміст: Добірка віршів / Микола Зеров.

243. Панченко, Володимир. «Сон далекої Еллади...» : Микола Зеров : три літа у Баришівці / В. Панченко // Київ. – 2017. – № 9-10. – С. 78 – 87. – Зміст: Там живуть буржуї нареченні... ; Голоси ; Баришівка : вірш / Ю. Клен. Lucrosa : вірш / М. Зеров. Чрезвычайная поэза / Ю. Клен. Олександрія : сонет / М. Зеров.

Розповідь про період з 1 жовтня 1920 по 1 жовтня 1923 року у житті Миколи Зерова, коли він викладав історію та соціологію в Баришевській соціально-економічній школі.

244. Панченко, Володимир. Три літа в Златополі / Володимир Панченко // Степ. – 2017. – № 1. – С. 20 – 31 : фото. – Бібліогр. в примітках С.31.

245. Петров В. Спогади про Миколу Зерова // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 4. – С. 27 – 31.

246. Покальчук, Володимир. Спомини / В. Покальчук // Сучасність. – 2005. – № 10. – С. 94 – 119.
Автор розповідає про гіркі роки свого життя, роки переслідувань, арештів та заслання.

247. Постолатій Віталій. Перлина золотого поля [Текст] Віталій Постолатій // Народне слово. – 2015 – 16 липня. – С. 6

248. Рильський Б. Болюче свідчення // Культура і життя. – 1990. – 18 березня.

249. Розстріляне відродження : До 110-річчя від дня народження М.К.Зерова // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2000. – № 2. – С. 45 – 50. – Бібліогр.: 22 назв.

250. Салига, Тарас. Молитва Євгена Маланюка до Миколи Зерова : (під світлом одного твору) / Тарас Салига // Літературна Україна. – 2012. – 9 лютого. – С. 6 – 7. – Зміст: «Серпень».

У 1964 році Євген Маланюк вмпустив у світ кижку віршів «Серпень». Композиційно книжку складено із чотирьох розділів: 1. Дні; 2. Серпень; 3. Молитви; 4. Ярослав Осьмомисл. У розділі «Молитви» вміщено 18 віршів, серед яких присвята Миколі Зерову.

251. Сахневич Ю.А. Особовий фонд Миколи Зерова в архівних зібраннях ЦДАМЛМ України (до 120-річчя від дня народження) / Ю. А. Сахневич // Архіви України. – 2010. – № 5. – С. 134 – 142 : фото. – Бібліогр. в кінці ст.

252. Сверстюк Є. Спогади про Зерових / Є. Сверстюк // Кур'єр Кривбасу. – 2003. – № 158 (січень). – С. 148–149.

253. Сверстюк Є. Родинне вогнище Зерових / Є. Сверстюк // Кур'єр Кривбасу. – 2003. – № 158 (січень). – С. 149 – 173.

254. Скорина, Людмила. Присвята як маркер міжтекстових зв'язків (на матеріалі українського письменства 1920-х років) / Людмила Скорина // Слово і час. – 2017. – № 7. – С. 3 – 11. – Бібліогр. в кінці ст.

У статті проаналізовано специфіку присвят як маркера міжтекстової комунікації. Об'єктом дослідження стали твори українських письменників 1920-х років (М. Драй-Хмари, М. Зерова, М. Рильського, П. Филиповича, М. Хвильового). Встановлено, що найбільший інтертекстуальний потенціал

мають присвяти іншому твору, літературному персонажу, а також письменникові, особливо якщо в тексті він репрезентований не як публічна персона, а як автор корпусу художніх текстів.

255. Скрипник, Ігор. Останній римлянин : Зеров Микола / Ігор Скрипник // Персонал плюс. – 2006. – № 8. – С. 13.

256. Скуратівський В. «Неокласики» – далекі і близькі // Культура і життя. – 1988. – 14 лютого.

257. Слабошпицький, Михайло. Еталон чемності письменника / Михайло Слабошпицький // День. – 2019. – 5-6 квітня: № 62-63. – С. 30 – 31 : фото.

Володимир Панченко та його повість про Миколу Зерова, деякі думки, зауваження, асоціації.

258. Слово любові та мудрості. З «Народних оповідань» Іцхака Лейба Переца у перекладі Миколи Зерова і Олександра Гера // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 9. – С. 82 – 88. – Зміст: «Народні оповідання».

Опубліковано два оповідання з «Народних оповідань» та коротка біографія автора.

259. Солодько П. Ремінісценції з грецької та латини в оригінальній поезії Миколи Зерова // Дивослово. – 1994. – № 12. – С. 9 – 11.

260. Сонячні кларнети почуттів : Золоті сторінки української поезії // Дніпро. – 2009. – № 5. – С. 64 – 66, 88 – 89, 149 – 150. – Зміст: «Юний лад» / (Блакитний) Еллан. «Космос» / Микола Зеров. «Балада про відра» / Іван Драч. «Небо, страждаючи, зорі народить...» / Микола Руденко. «Дівчину, яку ніхто не знає...» / Віталій Березінський. «Ми придумали все...» / Петро Скунець. «Палає сонце...» / Станіслав Тельнюк. «Подорожник» / Іван Малкович. «Іронічне» / Галина Тарасюк. «Воздвиження» / Вікторія Климентовська. «Святкую день» / Ганна Чубач. «Вода і ковила», «Медовий пилок» / Ганна Осадко. «Не придумуй собі героїв...» / Тетяна Свірська. «Я чекала на тебе» / Зоя Федорчук.

261. Сторінки нашої історії в цитатах [Текст] // Новомиргородщина. – 2012. – 24 березня. – С. 3.

262. Сюндюков, Ігор. «У науку іншим людям і вікам»: Трагедія Миколи Зерова на тлі його доби / Ігор Сюндюков // День. – 2012. – 10-11 серпня. - С. 8 : фото.

263. Таран Л. Сонет неокласиків Миколи Зерова і Максима Рильського / Людмила Таран // Дивослово. – 1994. – № 1. – С. 9 – 11.

264. Таран Л. «Цвіте прозорий вертоград» / Л. Таран // Слово і час. – 1994. – № 9-10 – С. 52–54.

265. Твердоступ, Раїса (завідувач відділу обласної бібліотеки ім. Є.Маланюка). «Не просто історія великої людини...» / Раїса Твердоступ // День. – 2019. – № 57-58: 29 – 30 березня. – С. 13 : фото. – Зміст: «Повість про Миколу Зерова» / Володимир Панченко.

Володимир Панченко презентував кропивничанам нову книгу, присвячену Миколі Зерову.

266. Тен Борис. Чим я завдячую Зерову / Борис Тен // Літературна Україна. – 1987. – 18 червня.

267. Ткаченко Віра. Таким був Микола Зеров : Талановитий,високоосвічений поет-неокласик / Віра Ткаченко // Літературна Україна. – 2002. – 31 жовтня. - С. 7 : портр.

268. Трагічна доля митця : до 125-річчя від дня народження М. К. Зерова (1890-1937) // Календар знаменних і пам`ятних дат. – 2015. – № 2. – С. 43 – 53. – Бібліогр. в кінці ст.

Микола Костянтинович Зеров – видатний український поет, незрівнянний перекладач, блискучий полеміст і літературознавець, лідер славетної плеяди поетів-неокласиків.

269. Харчук Р. Маловідома рецензія Миколи Зерова / Р. Харчук // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 7. – С. 78 – 80.

270. Чадюк, Марія. Тріумф високої української культури / Марія Чадюк // День. – 2018. – № 223-224: 7-8 грудня. – С. 31. – Зміст: Повість про Миколу Зерова / Володимир Панченко.

Відбулася презентація книжки «Повість про Миколу Зерова» Володимира Панченка.

271. Черевченко О. Античні та біблійні ремінісценізації у поетичному дискурсі українських неокласиків / О. Черевченко // Слово і час. – 2004. – № 8. – С. 65 – 74. – Бібліогр.: 65 назв.

272. Шарварок О. Крізь попіл літ. Студії імені Миколи Зерова – 50 // Літературна Україна. – 2002. – 31 жовтня. – С. 7.

273. Шудря, Микола. Зацвіте надії тло зелене... / Микола Шудря // Дніпро. – 2001. – № 9-10. – С. 59 – 62.

274. Ющенко О. Кольори життя: (Вірші) / О.Ющенко // Дзвін. – 1997. – № 8. – С. 79 – 82.

275. Яворська Л. Пам’ятати про ті страшні часи. «Соловецькі в’язні з України. Микола Зеров» / Леся Яворська // Українська мова й література в сучасній школі. – 2012. – № 1. – С. 58.

Повідомлення про презентацію документального фільму «Микола Зеров» із циклу «Соловецькі в’язні з України» ТРК «ЛТАВА». Зокрема, надано уривки з бесіди з членами творчої групи, характеристику фільму та враження після його перегляду.

IV. Web-ресурси

«Я знаю: ми – тугі бібліофаги,
і мудрість наша – шафа книжкова;
ми надто різьбимо скупі слова,
прихильники мистецтва рівноваги»
(Микола Зеров)

4.1.Текстова інформація

276. Башманівський В.І., кандидат філологічних наук. Давньоримські мотиви в творчості М. Зерова [Електронний ресурс] //«Наукові конференції»:[сайт].– Текст. – Режим доступу: http://intkonf.org/kand-filol-n-bashmanivskiy-vi-davnorimski-motivi-v-tvorchosti-m-zerova/- Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

277.БашманівськийВ.І., кандидат філологічних наук, в.о. доцента (Житомирський державний університет). Інтегроване вивчення давньоукраїнських мотивів у творчості м.Зерова [Електронний ресурс]: // «Житомирський державний університет імені Івана Франка»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/276/2/ok9.pdf- Назва з екрана. – Дата звернення:11.03.2020.

278. Башманівський В. І., старший викладач, (Житомирський педуніверситет). Образи античної літератури в сонетах м. Зерова (04bvilz.rtf) [Електронний ресурс]: // «Житомирський державний університет імені Івана Франка»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу:http://eprints.zu.edu.ua/1794/1/04bvilz.pdf- Назва з екрана. – Дата звернення:11.03.2020.

279. Бриська Орислава Ярославівна. Дисертація. Микола Зеров як критик та теоретик перекладу [Електронний ресурс]: «Львівський національний університет імені Івана Франка»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу:http://shron1.chtyvo.org.ua/Bryska_Oryslava/Mykola_Zerov_iak_krytyk_ta_teoretyk_perekladu.pdf- Назва з екрана. – Дата звернення:11.03.2020.

280. Гальчук Оксана. “Заклинаю Вас нашою спільною любов’ю до античності…” (з листів Олександра Білецького до Миколи Зерова) [Електронний ресурс]: «Институционный репозиторий Киевского университета имени Бориса Гринченко»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7076/1/O_Halchuk_KS_2008_GI.pdf- Назва з екрана. – Дата звернення:11.03.2020.

281. Голгофа Миколи Зерова. Навіщона Соловках викладати Вергілія? [Електронний ресурс] // «zn,ua»: [сайт]. – Текст.– Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/golgofa_mikoli_zerova_navischo_na_solovkah_perekladati_vergiliya.html– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

282. Голоси з епохи Розстріляного відродження. Долі митців художнього слова (Біобліографічний покажчик) [Електронний ресурс] //«r_vidrod.pdf»»: [сайт]. – Текст. І фото дані. – Режим доступу:https://desnabib.kiev.ua/images/images/2020/09_01_2020/r_vidrod.pdf– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

283. Демська-Будзуляк Леся (Київ) Реконструкція літературознавчого канону: прологомени до вивчення наукової спадщини Миколи Зерова // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2012. № 12 [Електронний ресурс] //«7 – Demska.pdf» [сайт]. – Текст.– Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73625/17-Demska.pdf?sequence=1– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

284. Джувага Вадим. Микола Зеров: «неокласик» і «терорист» [Електронний ресурс] // «Історична правда. 2020. – 13 січня»: [сайт]. – Текст і фото дані. – Режим доступу: https://www.istpravda.com.ua/columns/2012/06/17/88788/ – Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

285. Домонтович В. (Виктор Петров). Болотная Лукроза [Електронний ресурс] // «ЖЗ»: сайт. – Текст. – Режим доступу: https://magazines.gorky.media/nlo/2017/5/bolotnaya-lukroza.html– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

286. Жертвы политического террора в СССР [Електронний ресурс] // «Мемориал»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу: http://lists.memo.ru/– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

287. …З порога смерті… Письменники України – жертви сталінських репресій [Електронний ресурс] // «Українське життя в Севастополі. Бібліотека ім. Марії Фішер-Слиж»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу: http://ukrlife.org/main/evshan/martyrolog.htm – Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

288. Зеров Микола Костянтинович [Електронний ресурс] // «ОУНБ ім. Д.І.Чижевського»: [сайт]. – Текст і фото дані. – Режим доступу: http://wiki.library.kr.ua/index.php/%D0%97%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B2_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%9A%D0

%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

289. Зеров Микола Костянтинович [Електронний ресурс] // «Вікіпедія»: [сайт]. – Текст і фото дані. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B2_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 – Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

290. Зеров М.Від Куліша до Винниченка [Електронний ресурс] // «Чтиво»: [сайт]. – Текст. і фото дані. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Zerov/Vid_Kulisha_do_Vynnychenka_narysy_z_novitnoho_ukrainskoho_pysmenstva/– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

291. Зеров М. Від Куліша до Винниченка [Електронний ресурс] // «Zerov-Vid-Kulisha.pdf»: [сайт]. – Текст.і фото дані. – Режим доступу: http://sites.utoronto.ca/elul/history/Zerov/Zerov-Vid-Kulisha.pdf– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

292. Зеров М. До джерел. Літературно-критичні статті [Електронний ресурс] // «Україністика на Торонтському університеті»: [сайт]. – Текст. і фото дані. – Режим доступу:http://sites.utoronto.ca/elul/history/Zerov/Zerov-Do-dzherel.pdf– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

293. Зеров М. Нове українське письменство [Електронний ресурс] // «Україністика на Торонтському університеті»: [сайт]. – Текст. і фото дані. – Режим доступу: http://sites.utoronto.ca/elul/history/Zerov/Nove-pysmenstvo/Rozdil%201.html– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020

294. Енциклопедична стаття в англомовній EncyclopediaofUkraine, vol. 5 (1993) [Електронний ресурс] // «Енциклопедія України в Інтернеті»: [сайт]. – Текст. І фото дані. – Режим доступу: http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages\Z\E\ZerovMykola.htm– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

295. Коротка біографія Миколи Зерова [Електронний ресурс] // «Українська література. Електронна бібліотека – Все для вивчення укр. літ»: [сайт]. – Текст. і фото дані. – Режим доступу: https://ukrclassic.com.ua/katalog/z/zerov-mikola/3418-korotka-biografiya-mikoli-zerova– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

296. Курилова Людмила. Зустрічі з Миколою Зеровим. (Сучасність. – 1987. - № 10. – С. 94 – 116) [Електронний ресурс] // «digitizedbyukrbiblioteka.org»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу: http://shron2.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1987_N10_318.pdf– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

297. Захаркін С., Марина Зерова, Роман Корогодський, Світлана Попель (упор.) Родинне вогнище Зерових [Електронний ресурс] // «Критика»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу:https://m.krytyka.com/ua/reviews/rodynne-vohnyshche-zerovykh– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

298. Мельник, Светлана Евгеньевна. Концепция истории литературы в научном наследии неоклассиков. Автореферат диссертации по филологии [Електронний ресурс] // «Человек и наука»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу: http://cheloveknauka.com/kontseptsiya-istorii-literatury-v-nauchnom-naslediineoklassikov– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

299. Микола Зеров – Київ – традиція «Українська література [Електронний ресурс] // «Електронна бібліотека – Все для вивчення укр. літ»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу:https://ukrclassic.com.ua/katalog/z/zerov-mikola/1327-mikola-zerov-kijiv-traditsiya– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020

300. Микола Зеров. Коротка біографія Миколи Зерова [Електронний ресурс] // «Українська література. Електронна бібліотека – Все для вивчення укр. літ»:[сайт].– Текст. і фото дані. – Режим доступу: https://ukrclassic.com.ua/katalog/z/zerov-mikola/3418-korotka-biografiya-mikoli-zerova– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020

301. Микола Зеров: неоклассика політичних репресій [Електронний ресурс] // «Кримська світлиця»: [сайт]. – Текст і фото дані. – Режим доступу: http://svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=14028– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

302. Микола Зеров: три літа в Златополі [Електронний ресурс] // «День. Україна Incognita»: [сайт]. – Текст.і фото дані. – Режим доступу: http://incognita.day.kyiv.ua/mikola-zerov-tri-lita-v-zlatopoli.html– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

303. Панченко В. Микола Зеров: формування української ідентичності [Електронний ресурс] // «Національна бібліотека імені В.І.Вернадського»: [сайт]. – Текст.– Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10855/Panchenko_Mykola_Zerov.p - Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

304. Наливайко Дмитро (Київ). Українські неокласики і класицизм [Електронний ресурс]//«Nalivajko_Ukrainski_neoklasyky_i.pdf»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10572/Nalivajko_Ukrayinski_neoklasyky_i.pdf– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

305. Полонська-Василенко Н. Спогади [Електронний ресурс] //«Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія»: [сайт]. – Текст.і фото дані. – Режим доступу: http://publish-ukma.kiev.ua/ua/recenziyi/22-polonska-vasilenko-spogadi.html– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

306. Розстріляне відродження. Невідома історія письменників із розсекречених архівів КДБ [Електронний ресурс] // «ТСН.ua»»: [сайт]. – Текст.і фото дані. – Режим доступу:https://tsn.ua/special-projects/kdb/– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

307. Розстрільний календар [Електронний ресурс] //«Книги»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=XeEuDwAAQBAJ&pg=PT64&lpg=PT64&dq=моя+адреса+соловки+микола+зеров&source=bl&ots=qdS79cU-fc&sig=ACfU3U0H2nntfWd07IFK– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

308. Сергій Білокінь: Микола Зеров [Електронний ресурс] // «Сергій Білокінь (Київ).
Персональний сайт історика України»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу:https://www.s-bilokin.name/Personalia/Zerov.html– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

309. Соловецькі в'язні з України. Микола Зеров «Я знаю: ми – тугі бібліофаги, і мудрість наша – шафа книжкова; ми надто різьбимо скупі слова, прихильники мистецтва рівноваги» [Електронний ресурс] //«Житомирський державний університет імені Івана Франка»: [сайт].– Текст. і фото дані. – Режим доступу:http://library.zu.edu.ua/doc/Zerov.pdf– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

310. Соловки в истории Украины. Украинцы в Соловках. Роль соловчан в истории Украины и России [Електронний ресурс] //«Solovki Энциклопедия»: [сайт]. – Текст. – Режим доступу:http://www.solovki.ca/ukrainskie_solovki/ukraine_camp03.php– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

311. Темченко Лилия Васильевна. Украинский неоклассицизм 20-х гг. XX ст.: генезис, эстетика, поэтика. Автореферат диссертации по филологии, специальность ВАК РФ 10.01.01 [Електронний ресурс] // «Человек и наука»:[сайт]. – Текст. – Режим доступу: http://cheloveknauka.com/ukrainskiy-neoklassitsizm-20-h-gg-xx-st-genezis-estetika-poetika– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

312. Цікаві факти про Миколу Зерова [Електронний ресурс] // «Українська мова та література»:[сайт].– Текст. і фото дані. – Режим доступу: https://zno.if.ua/?p=4511– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

4.2.Відеоматеріали

313. Андрій Содомора читає вірші та переклади Миколи Зерова [Електронний ресурс] // «YouTub»»: [сайт]. – Відео – Режим доступу:https://www.youtube.com/watch?v=66sZx4NM9Rs– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

314. Марко Роберт Стех «Очима Культури» №32. Тема: Микола Зеров (KontaktTV) [Електронний ресурс] // «YouTub» »: [сайт]. –Відео – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=xd_jZlyCnds– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

315. Микола Зеров. Навіщо перекладати Вергілія [Електронний ресурс] // «YouTub»: [сайт]. –Відео – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=8whf4WgRZLo– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

316. Микола Зеров, поет Розстріляного Відродження [Електронний ресурс] // «YouTub»: [сайт]. – Відео – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Y88AYCHEXwE– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020

317. Микола Зеров. Українська література в іменах [Електронний ресурс] // «YouTub»: [сайт]. – Відео – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=JHx1p92TKrE– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

318. П. Тичина, М. Рильський, М. Зеров. Онлайн-курс «Лайфхаки з української літератури» [Електронний ресурс] // «YouTub»: [сайт]. – Відео – Режим доступу:

https://www.youtube.com/watch?v=SW0GLzz3STQ– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

319. «Розстріляне відродження». Микола Зеров [Електронний ресурс] // «YouTub»: [сайт]. – Відео – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=x-K9W_u3cGo – Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020

320. «Соловецькі в'язні з України. Микола Зеров» фільм перший [Електронний ресурс] // «YouTub»: [сайт]. – Відео – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=--mRAQ6JOCo– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

321. Тарас Лучук читає вірші та переклади Миколи Зерова [Електронний ресурс] // «YouTub»: [сайт]. – Відео – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=vnwstaKD32Y– Назва з екрана. – Дата звернення: 11.03.2020.

V. Іменний покажчик

Абліцов Віталій – 98
Аврахов Т. – 148
Агеєва Віра Павлівна – 56, 78, 88, 123, 141, 149
Айзеншток Ієремія – 48
Андрєєв Г. – 228
Анічкін Леонід – 169
Антонич Б.-І. – 183
Антонович Марк – 129
Артюшенко Сергій 8, – 133
Архангельський Олександр Дмитрович – 57
Аузінь Імант – 28
Бабій С. – 182
Бабкіна О. В. – 67
Баган Олег – 150
Базилевський Володимир – 151, 152
Базильчук Г. К. – 67
Бандера С. – 182
Барган Г. Ю. – 67
Батій Я. О. – 102
Башманівський В. І. – 276, 277, 278
Беззубова Г. В. – 102
Бернадська Ніна Іванівна – 58, 59, 60
Бєлкіна Тетяна – 153
Білецький О. І. – 61, 165
Білик Галина – 154, 155
Білокінь Сергій – 10, 62, 63, 156, 308
Блакитний Еллан – 260
Бобинський Василь – 19
Боголюб Петро – 157
Бойко І. – 158
Бойко Л. – 101
Брацило М. – 182, 183
Бриська Орислава Ярославівна – 279
Бровченко В. – 182
Бросаліна О. – 159
Брюховецький В`ячеслав Степанович – 41, 64, 65, 66, 85, 117, 160, 161
Вайсблат В. – 44
Вергілій – 1, 166, 228. 315
Верес Іреней – 47
Вздульська Валентина – 162
Винниченко В. – 290
Винничук Юрій – 68, 122, 126, 142
Вінграновський В. – 182
Волобуєва Тамара – 48
Вороний Марко – 143
Вороний Микола – 17, 26, 27
Гайченко В. А. – 67
Гальченко С. А. – 90
Гальчук Оксана – 164, 165, 166, 167, 280
Геник Степан Миколайович – 69
Гер Олександр – 44, 258
Герасим'юк, Олена – 137, 143
Геращенко М. – 168
Глущак Анатолій – 136
Гоголь Микола Васильович – 70
Головатий М. Ф. – 67
Гончар І. – 182
Гончар О. – 182
Гончарук М. – Л. 61
Горацій – 1, 164
Гординський Святослав – 71
Горецький Петро – 170
Горєлова С. – 171
Горідько Юлія – 172
Горячева О. – 173
Гречанюк Сергій – 174, 175
Гримич Г. М. – 176
Гук Олександр – 177
Даниленко О. В. – 74, 97
Демська-Будзуляк Леся – 178, 283
Дениско Ганна – 179
Державин В. – 9, 72
Джувага Вадим – 284
Дзеверін І. – 61

Дзюба Іван Миколайович – 14, 73, 138
Дмитрів Я. – 180
Добровольська М. – 168
Домонтович В. П. (Див. Петров-Домонтович Віктор Платонович)
Дончик В. – 64, 80
Дорін В. – 6
Драй-Хмара Михайло – 25, 100, 134, 202, 254
Драч Іван – 182, 260
Дроздовський Дмитро – 181
Дружко М. – 182
Еліот Томас Стернз – 166
Ернст Ф. – 45, 48
Єсюк Людмила – 184
Єфремов Сергій – 76
Жиленко Ірина – 190
Журбенко Іван – 126
Зав`язкін Олег – 18. 99
Заготова Світлана – 19
Заславський І. – 186, 187, 188
Затуливітер В. – 182
Захаркін С. – 297
Зерова Марина – 297
Зерова Софія – 48, 49, 78, 189, 228
Зіядін Джавтобелі – 20
Зорівчак Роксолана – 191
Зубрицька М. – 192
Іваницька Л.В. – 74
Івашко Василь – 80
Ільєнко Іван Олександрович – 81
Ільницький Микола – 82, 83, 84
Кадоб'янська Наталія – 194
Карпенко Григорій – 108
Карпінчук Галина – 195
Катулл – 1
Качуровський Ігор – 87
Кащук Н. – 182
Кисілевський Кость – 89
Клен Юрій – 90, 91, 182, 196, 210, 228, 243
Клєщикова Валентина – 197, 198
Климентовська Вікторія – 260
Книшева Лідія – 48, 50
Кобилянська О. – 182
Коваленко Олексій – 48
Ковалів Юрій Іванович – 92, 199, 200
Ковика-Алієв Сергій – 3
Коломієць В. – 139
Кононенко Д. – 182
Копилова Ганна – 22, 127
Корогодський Роман – 49, 147, 201, 297
Корчева Л. М. – 202
Костюк Григорій – 15, 47, 93
Котенко Наталія – 203
Коцарев О. – 204
Коцур А. П. – 74, 97
Коцур В. П. – 74, 97
Коцюбинський Михайло – 24, 72
Кочур Г. П. – 1, 11, 12, 32, 191, 205 – 209, 231
Кошелівець І. – 210
Кравчук Леонід – 79, 103
Крижанівський Степан – 63, 211
Кузьменко В. І. – 64, 86
Куліш П. – 290
Курас Іван – 77
Куценко Леонід Васильович – 95, 213, 214
Лавріненко Юрій Андріянович – 96
Лебідь Ананій – 143
Липа Юрій – 190
Лисенко Іван – 140
Литвинов Володимир – 14, 138
Ліщинська Р. – 182
Лучук Володимир – 109, 132
Лучук Іван – 17, 21, 132
Лучук Ольга – 215
Лучук Тарас – 321
Любарський Роман – 216
Лященко О. А. – 97
Майборода Ірина – 217
Майдуков Сергій – 22, 127

Маланюк Є. – 182, 187, 250, 265
Малкович Іван – 70, 260
Маляр Павло – 26
Марціял – 1
Матушек О. – 183
Мельник В. – 53
Мельник Світлана Євгенівна – 298
Мисик В. – 220
Миткевич Леонід – 143
Митринська Галина – 221
Михайлова В. – 106
Міяковський Володимир – 48
Мовчан П. – 222
Мовчан Раїса – 14, 138, 223
Могилянський Михайло – 48
Мозолевський Б. – 183
Моргун Тетяна – 224
Мосендз Л. – 182
Москаленко Михайло – 13, 16, 48, 104
Москалець Костянтин – 105
Мусієнко О. – 101
Наєнко Михайло – 25, 96, 100, 225
Наливайко Дмитро – 304
Нарбут Г. І. – 37
Неборак Віктор – 226
Ніколенко О. М. – 227 – 230
Новикова Марина – 231
Новицький М. – 195
Овідій – 1, 230
Оглоблин О. – 107
Одарченко Петро – 108, 232
Оксенич М. В. – 124
Олійник Борис – 67, 182
Ольжич О. – 182, 183
Омельченко Олексій – 79, 103
Онопрієнко Оксана – 79, 103
Орест М. – 9
Осадко Ганна – 260
Осьмачка Тодось – 190
Осьмомисл Ярослав – 250
Охрімович А. – 183
Павличко Дмитро Васильович – 11, 12, 110, 111, 112
Павличко С. – 233
Павлюк М. – 234
Панченко Володимир Євгенович – 113 – 116, 204, 216, 235 – 244, 257, 265, 270, 303
Пелех Петро – 8, 133
Перепелиця Олена – 18
Перец Іцхок-Лейб – 44, 258
Петлюра Симон – 14, 138
Петров-Домонтович Віктор Платонович – 2, 56, 75, 117, 118, 119, 285
Петросюк М. І. – 63
Петрушевський Борис – 48
Пилипенко Борис – 143
Підгайний Семен – 120, 121. 122
Підмогильний Валер`ян – 53
Плевако Микола – 48
Погрібний А. – 24, 72
Покальчук Володимир – 246
Полонська-Василеко Наталія – 123, 305
Попель Світлана – 297
Попельницька О. О. – 124
Постолатій Віталій – 247
Проперцій – 1
Радишевська М. – 106
Рильський Б. – 248
Рильський Максим – 2, 30, 70, 125, 182, 254, 263, 318
Рудзицький Артур – 44
Салига Тарас – 250
Сахневич Ю. А. – 251
Сверстюк Євген Олександрович – 129, 130, 131, 252, 253
Свідзінський Володимир – 18, 25, 99, 100, 128
Свірська Тетяна – 260
Сірик Л. – 181
Скляренко В. – 102

Сковорода Григорій Савович – 8, 28, 133, 182
Скорина Людмила – 254
Скорода Ю. – 182
Скрипник Ігор – 255
Скунець Петро – 260
Скуратівський В. – 256
Слабошпицький Михайло – 87, 257
Славутич Яр – 23, 134
Словацький Ю – 205
Содомора Андрій – 313
Соловей Елеонора Степанівна – 135
Соловей Оксана – 6, 183
Соловйов Олександр – 48
Солод Юлія – 94
Солодько П. – 259
Стельмах Михайло – 190
Стех Марко Роберт – 314
Стус В. – 182
Сулима Микола – 3, 13, 48
Сюндюков Ігор – 262
Таран Л. – 263, 264
Тарасюк Галина – 260
Тарнашинська Л. Б. – 20
Твердоступ Раїса – 265
Тельнюк Станіслав – 260
Темченко Лилия Васильевна – 311
Тен Борис – 266
Терес Н. В. – 74, 97
Тичина Павло – 22, 48, 127, 318
Ткаченко Віра – 267
Толстов В. О. – 54
Українка Леся – 24, 35, 72, 182
Федоренко Євген – 26, 72
Федоренко Павло – 48, 51
Федорчук Зоя – 260
Филипович Павло – 25, 100, 107, 134,141, 143, 225, 228, 254
Франко Іван – 21, 24, 72, 118
Харчук Роксана – 108
Хвильовий Микола – 52, 55, 254
Цівчинська Алла – 142
Чадюк Марія – 270
Чапленко Василь – 48
Чегорка О. – 182
Черевченко О. – 271
Черемшина Марко – 46, 48
Черкесова І. – 182
Чернявський Микола – 45, 48
Чигиринець Борис – 48
Чілачава Рауль – 28
Чубач Ганна – 260
Шаповал Юрій Іванович – 144
Шарварок О. – 272
Шевельов (Шерех) Ю. – 146, 147, 155
Шевченко Сергій Володимирович – 145
Шевченко Т. Г. – 41, 178, 195
Шевчук Валерій – 8, 133
Шокало Олександер – 98
Шугай Олександер – 121
Шудря М. – 33, 273
Щавурський Борис – 27
Щокін Г. В. – 67
Ющенко О. – 274
Яворська Леся – 275
Яїцький Ігор – 81
Яковенко Я. – 81
Якубчак Наталія – 85
Яновський Юрій – 42, 45, 48
Яременко Василь – 25, 72, 100, 133

VI. Додатки

Автобіографія

Народився в м. Зінькові, на Полтавщині, в сім'ї учителя городської (по статуту 1872р.) школи, 14(26) квітня 1890 р. Освіту здобував: з 1898 по 1900 р. в Зіньківській двокласовій міській школі; з 1900 по 1903 р. (4.XI) в Охтирській, з 1903 (4.XI) по 1908 (7.VI) – Київській 1-й гімназіях; з 1908 – 1914 рр. в Київському університеті, на історико-філологічнім факультеті.

В університеті студіював джерела української історії XVIII в., найбільше цікавлячись ідеологіями (історіографія, політичні прагнення, літературні погляди та уподобання) і побутом. В 1914 р. подав до факультету працю: «Григорий Грабянка и его «Исторія презільной брани» как исторический источник и литературный памятник».

По скінченні університету викладав у Златопільській гімназії до осені 1917 р. В жовтні 1917 р. перейшов до Київської 2-ї української ім. Кирило-Мефодіївського братства гімназії. В 1920 р. виїхав з Києва до Баришівки, де викладав в Соціально-економічній школі. З 1923 р. викладаю в Київському інституті народної освіти історію української літератури.

В рр. 1919 – 1920 був редактором бібліографічного журналу «Книгар».

Список друкованих праць прикладаю.

10. IV.1927 Микола Зеров.

Володимир Базилевський. Микола Зеров. Метеоричний слід

Хто знав, що й дотепер
до років горя й праці
Ті легковажні дні,
уламки буйних літ,
Простягнуть золотий,
метеоричний слід?
М. Зеров

Чоловий неокласиків. Про умовність і випадковість цього терміна писав Рильський. Його відома стаття про Зерова не тільки історико-літературний, а й зворушливий людський документ. Він написав її за кілька місяців до смерті: факт промовистий у тому сенсі, як багато важила для нього творчість його духовного побратима. Рильський перший чітко розставив акценти як щодо творчості Зерова, так і неокласицизму загалом. «…апологетами «чистої краси», «мистецтва для мистецтва» і тому подібних нісенітниць неокласики себе ніяк не вважали і не проголошували. Естетичною платформою, яка їх об'єднувала, була любов до слова, до строгої форми, до великої спадщини світової літератури. Український неокласицизм був значною мірою виявом боротьби проти панфутуристів, деструкторів та

інших представників того мистецтва, яке так безпідставно декларувало себе як «ліве».

Зеров – постать, яка за своїм значенням не вкладається у прокрустове ложе жодного з жанрів, у якому він працював. Атестації від Д. Павличка: усеосяжний гуманітарій, родоначальник нової традиції перекладу, людина, яка володіла пам'яттю тисячоліть. Все, що створене Зеровим, мічене знаком недремної самостійної думки. Його літературознавчі праці – плоди ґрунтовної освіти й широкої обізнаності. Як педагог, Зеров не мав собі рівних. Його лекції збирали численні аудиторії, користувалися винятковим успіхом. Маючи феноменальну, франківську, за означенням Рильського, пам'ять, він вражав слухачів цитацією чужих текстів – поетичних і прозових. Його критичні статті про сучасників навдивовижу прозірливі і не втратили значущості й нині.

Він чи не перший доказово осмислив те, що сам же назвав асоціативним символізмом Тичини. Вказав на «те перебіжне, неясне, моментальне, скоріше угадуване, ніж бачене або чуте, мимо чого байдужо проходить тверезий існувальник». По суті, сказане ним про Тичину, про його вплив словозвуком, музичними ефектами, «сугестивною силою своїх чарівних звуків», про чутливість поета до народного вірша як і багато іншого, стало основою для тлумачень цього літературного явища дослідниками різних поколінь. Хоч не всі вони посилалися чи й могли послатися на нього. Зеров раніше від інших прозрів ту небезпеку, яка обернулася потім трагедією Тичини, застерігав поета від рефлексій та розумувань, проповіді й інвективи. «…не вимагаймо від Тичини формулювання, підвищеного тону! Утримуймо його від сентенцій! Ця манера йому не дається».

Не дивно, що як ніхто з ровесників, хіба що окрім Филиповича, Зеров глибоко осмислив поезію близького йому Рильського, зокрема діагностував його витоки. Дивує, що з не меншою проникливістю прочитав він і «пролетарського» Сосюру: «Якийсь первозданний Адам з радістю першого пізнання і першого іменування ходить по місту і уважно придивляється до всього, що звикли бачити і не помічають байдужі очі». Це так критик віддавав належне спостережливості Сосюри-епіка, автора поеми «Тарас Трясило».

Зухвалий полеміст, Зеров чи не єдиний подав руку Хвильовому тоді, коли того тотально побивала критика за статтю-заклик орієнтуватися на Європу, чим, певна річ, викликав вогонь і на себе. Не застарів Зеров і як перекладач римських класиків. Щоб впевнитися в тому, що це жива сторінка поезії, а не її історія, достатньо перечитати «Плач, Венеро! Плачте, Купідони!» Катулла, «До Пірри» Горація, «Полудень» Овідія. Він із тих поетів, чиї переклади невід'ємні від його оригінальної творчості. Римлян Зеров перекладав ще й на російську. І перекладав майстерно. Невдовзі після насильницької смерті поета у Москві вийшла антологія «Римская

література», у якій були анонімно оприлюднені його переклади з Горація, Авзонія, Клавдіана, Немезіана, Аннія Флора й невідомого автора. Перекладаючи римських поетів українською, Зеров переслідував конкретну мету: зрушити з місця камінь, найменований ним нерозробленістю поетичної мови.

Думки, які він при цьому висловлював, не втратили своєї актуальності й сьогодні. «Ні для кого не секрет, що наші поети за кількома нечисленними виїмками, дуже мало вчаться і дуже мало працюють над технікою слова. Накинувшись на вільний вірш (верлібр), дуже небезпечний для стилю ще не викристалізованого, як дикуни накидаються на шкляне намисто, імпровізуючи свої поеми і одразу, без оброблення подаючи їх до друку, – вони на корню підтинають всяку можливість дальшого розвитку поетичного стилю». Лишається тільки подивуватися з прозірливості цього «усеосяжного гуманітарія». Прецікаві його полемічні міркування про сучасність минулого. «…хіба минуле не зв'язано тисячами ниток з теперішнім і сучасним? Я, наприклад, гадаю, що римські автори золотого віку цікаві для нас не тільки як учителі стилю, але і як автори, близькі нашій сучасності своїми настроями і чуттями». І твердив при цьому про контури «вічної казки», перипетії «давньої і щораз нової історії». Дотепне його посилання на дотепного письменника: поет-епік завжди пише про минуле. Гора видима тільки на відстані, а не тоді, коли на неї лізеш. Урок для тих, хто плутає сучасність із злободенністю. Нарешті, власна поезія Зерова. Передусім сонетарій та олександрійські вірші. Адепт канонічних форм, суворий класицист він і тут лишив свій «фірмовий» знак. Сонети і сонетоїди Зерова треба вміти читати. За класичним антуражем вловлювати реалії сучасності: «Inkognito», «Oi Triakonta», «Обри». […].

За предметністю, пластикою і мальовничістю, самодисципліною і бездоганністю логічної мотивації сонети Зерова – одне з надбань української поезії у пору не тільки її злетів, а й руйнації, коли авансцену захопили різномасті невігласи та деструктори. Сам Зеров був несправедливий до своїх сонетів і називав їх сухарями. Це не так. Звичайно ж, сонетна форма регламентує авторські емоції. І все ж вони пробиваються навіть крізь ґрати канону («Саломея», «Тут теплий Олексій…»). «Коли Зеров, прославляв «ясну, дзвінку закінченість сонета», то він рішуче і впевнено протиставляв її розхристаності тогочасних верлібрів і провінціальному примітивізмові та вбогості поетів, які не жартуючи, вважали себе «послідовниками» Шевченка, навіть в думці не покладаючи, що Шевченко був незрівнянним майстром тієї форми, закони якої він для себе встановив».

Тоді, коли Рильський писав свою статтю, з якою взято ці рядки, він ще не міг прямим текстом сказати всю правду про лідера неокласиків і свого вчителя та друга. Як і оприлюднити ту частину сонетів Зерова, у яких за античними мотивами та фактами чужої історії прочитувалася тогочасна жорстока дійсність. Це стало можливим тільки з виходом двотомника Зерова

1990 р., у якому найповніше представлена його спадщина, хоч вона й не вичерпує усього ним написаного.

Чудові олександрійські вірші Зерова. Формальною досконалістю, мовою, живою присутністю автора. Як людина витонченої духовної організації він відбився в них найбільш повно. «…тонкий нещадний ум» – так атестував Зерова Ю. Лавріненко. «Він був поет» – сказав про нього Рильський. У цій характеристиці є свій акцент. Можливо, з ним погодяться не всі, з огляду на виняткову всебічну обдарованість цієї особистості. Зеров був людиною культури і захищався культурою. Трагедія полягала в тому, що культура сама потребувала захисту.

Володимир Панченко. Микола Зеров: три літа в Златополі

У старі часи Златопіль славився своїми ярмарками, на які з'їжджалися базарувальники з усієї округи. Але славився й чоловічою гімназією, відкритою ще в 1868 році на базі повітового дворянського училища, яке було засноване князем Лопухіним, місцевим меценатом. У 1900 р. тут екстерном складав випускні іспити Володимир Винниченко. Саме тут здобував освіту Борис Лятошинський, майбутній композитор. Сюди привезли батьки навчатися Павла Филиповича (у 20-х роках він стане відомим як поет-неокласик і професор Київського університету)... А в серпні 1914 року до Златопільської гімназії приїхав викладати латинь та історію Микола Зеров, теж у недалекому майбутньому неокласик і професор.

Про перший день своєї появи в Златополі Зеров через 16 років напише у сонеті, рядки якого «реставрували» ті передчуття й сумніви, які супроводжували 24-літнього випускника історико-філологічного факультету Київського університету того дня, коли він мав стати викладачем гімназії:

«З білявих хмар,
із шовкових запон
Дивився місяць на стерню
і поле;
Низами мла стелила
довгі поли
І сяяв церкви вирізний
картон.
Степ розповзався,
без міри й перепон,
Над ним склеплялось небо
білочоле,
Мотались дзвоники,
і Гуляйполе
У діл спускалось,
оповите в сон.

Я думав: «Степе! За твоїм
Порогом
Що за добридень, дасть
моїм тривогам?
Понура пустка? Темнота
гірка?
Чи буде день і світла
бистрі скалки
Заграють синім усміхом
Ставка
На жовтім дні западистої
балки?»

А й справді: що чекало молодого Зерова в Златополі? Радість і душевна втіха? Чи, може, розчарування й тривоги? Один із київських однокашників, Миколи юрист Олександр Гольденвейзер, якось написав йому: «Итак, Вы педагог! Простите, но с трудом представляю себе Вашу ироническую физиономию на учительской кафедре... Вот Шульгин (Олександр Шульгин, ще один однокласник Зерова, в часи Української Народної Республіки — міністр закордонних справ. – В.П.) – другое дело... Ваше психологическое лицо никак не укладывается у меня в образ гимназического учителя...»

Проте Гольденвейзер помилявся. Ті, хто бачив Миколу Костьовича у гімназійному класі (як, наприклад, брат Павла Филиповича – Олександр), згадували, що «його лекції завжди слухалися з інтересом. На лекціях він умів подати сухий історичний матеріал у живій і цікавій формі, інколи вдаючись до особистих споминів. Виклад його відзначався ясністю, легкістю, стрункім пов’язанням думок». Невисокий на зріст, світлоокий, з білявим волоссям і рум’янцем на щоках, він отримав від гімназисток кумедне прізвисько – «Пупсик». Коли влаштовувалися спортивні змагання, вчитель латини й історії Зеров виходив на бігову доріжку разом із старшими гімназистами...

Був він неабияк начитаним, мав дивовижну пам’ять. Більшість часу проводив у гімназії, серед учнів. Утім, були й вечірні чергування на вулицях Златополя. Замість суботніх балів, на яких господарі раніше приймали учениць із сусідньої жіночої гімназії, – концерти для поранених бійців, благодійні заходи зі збором коштів у різноманітні фонди, що створювалися для потреб фронту... Не забуваймо: 1914 рік, Перша світова війна...

Миколу Зерова теж могли мобілізувати для проходження «дійсної служби»: у себе вдома, у Кролевці на Сумщині, він стояв на обліку як «ратник ополчення І розряду». Але – минулося. Вечорами в будинку на Дворянській, 41 Зеров переносився уявою в світ давньої поезії. Перекладав карбовані рядки улюблених римлян, французьких поетів-парнасців... У Златопільській гімназії працювали три творчих гуртки. Поети-початківці навіть видавали збірник «На путях к искусству» (в одному з його випусків Зеров помістив свій російський переклад вірша Леконт де Ліля «Антична

медаль»). Через кілька років, у 1920 році, в Києві вийде «Антологія римської поезії» у перекладах М.Зерова. Початки її пов'язані з годинами натхнення на Дворянській...

Про златопільські роки Миколи Зерова дослідники, як правило, пишуть як про «периферійне небуття», серед якого він, мов байронівський герой, страждав і зітхав за Києвом. Зітхав, звичайно. «От культурного мира стеной Отделила нас топкая грязь...» – написав він в одному з віршів 1915 року. Втім, не все було так однозначно. Мені в цьому зв'язку згадуються слова кирило-мефодіївця О.Тулуба, написані ним у середині XIX ст.: «Благородні златопільці люблять освіту... Розумове і моральне життя в Златополі може витримати суперництво не тільки з другорядними містами Росії, але навіть із такими, як Київ». Не більше й не менше! А вже на початку XX століття чомусь саме до Златопільської гімназії віддавали своїх дітей батьки, які мали можливість вибирати навчальний заклад за критерієм престижності. Ті ж таки Филиповичі – чим не приклад?

«Периферійному небуттю» Миколи Зерова додавали життєрадісних барв його молодість і ті романтичні історії, які її завжди супроводжують. На початку 90-х на Русанівці ще жила майже 90-літня Віра Трохимівна Ромасюкова, донька інспектора, який працював разом із Зеровим. Як дорогу реліквію часів своєї молодості показувала вона мені зошит, списаний акуратним зеровським почерком, а в ньому – і вірш, присвячений їй, Вірі Ромасюковій! «Він був тоді якийсь самотній, тому, можливо, й горнувся до нашої сім'ї. У нас все-таки тримався український дух, а він був щирим українцем...»

У зошиті, який зберегла Віра Трохимівна, переважають інтимні вірші. В них проглядається цільний любовний сюжет. Жінка в цих віршах — із печаттю скорботи на чолі, з вечоровою тінню якоїсь драми, викликаної, можливо, ранньою хворобою, що гасить дух. Частина віршів друкувалася ще за життя М.Зерова, а деякі побачили світ тільки в 1992 році. Найчастіше вони датовані 1917–1918 роками. Мінор любовного переживання у них пов'язаний зі спогадами. «И вот три года полон вами...» – це написано у 1918 році... Значить, сам любовний сюжет відноситься до 1915 року, коли Зеров ще тільки дебютував у ролі викладача гімназії. О.Филипович згадував, що саме в ту пору М.Зеров приятелював із викладачкою французької мови Валерією Арсенівною. Взимку їх обох та ще викладача історії Антона Антоновича Приходька часом бачили разом на льоду великого ставу на околиці Златополя – Микола Костьович був завзятим ковзанярем! Про «попівну з Волині», яка викладала в гімназії французьку, написав у своїй «Болотяній Лукрозі» й Віктор Петров, згадавши, що якогось літа Зеров навіть їздив із Валерією Арсенівною у гості до її батьків на Волинь...

У зеровському зошиті Віри Трохимівни Ромасюкової я читав інтимні вірші, сповнені прощального мінору. Можливо, їх адресаткою якраз і була

викладачка французької, чиї білі руки, злітаючи над клавішами рояля, заворожували поета?

А тим часом прийшов 1917 рік. Уже позаду лютий, аже в кімнатках Педагогічного музею збирається Центральна Рада, уже пролунав над Софією золотий гомін молодої Української держави. «Що чекало б Зерова, викладача латини в гімназії глухого містечка, відкритого для всіх вітрів світу, якщо б не трапилася революція?» – риторично запитував В.Петров. Тиха провінційна кар'єра з підвищенням по службі й надбавками до платні? Втеча від дійсності, умовно кажучи, – «на Таїті» (подібно до Гогена, який кинув Париж, щоб навіки поселитися на самотньому острові в Тихому океані)?

Ні, Микола Зеров обрав «третій шлях», пов'язаний із доланням самого себе, розривом із заданими обставинами. В.Петров, який одного разу побував у Златополі і запам'ятав кімнатку на Дворянській із фікусом біля вікна, вважав, що в «скитському степу» Зеров опинився «за бортом життя». Є якась таємниця у словах автора «Болотяної Лукрози» про Миколу Зерова, який у 1917 році «повстає проти себе, рве з дійсністю, руйнує цілковито (!– В.П.) дійсність назовні, щоби ствердити єдину й виключну, абсолютну дійсність свого ізольованого «я». Шлях у хворобу, шлях нервового потрясіння, абсолютної свободи суб'єктивного. Я вже згадував: таке було. Була нервова хвороба, лікування у водолікарнях...»

Що то було за потрясіння, пережите Миколою Костьовичем Зеровим у Златополі? Чи пов'язане воно якось із суто сердечними справами? Чи, може, йшлося про злам долі, вибір шляху, болісне, внутрішньо конфліктне усвідомлення необхідності рішучого повороту в житті, без якого неможливою ставала реалізація себе як особистості, митця, вченого? Златопіль Микола Зеров покинув раптово, невдовзі після початку нового навчального року. Була осінь 1917року...

Його чекав Київ. Україні були потрібні інтелігенти. Зеров їхав назустріч долі, назустріч своїм тріумфам і випробуванням. Він ще не знав, що дорога його буде хресною: рівно через 20 років Миколу Зерова, соловецького в'язня, капітан НКВС Матвеєв розстріляє в урочищі Сандормох разом із ще 1110 приреченими, яких проковтне жорстокий молох революції...

Кость Москалець. Зеров і публіка

Серед томів бібліотеки українського інтелектуала, яку Видавництво Соломії Павличко "Основи" формує від початків свого заснування, масивне "Українське письменство" Миколи Зерова займає особливе місце. Завдяки копіткій праці упорядника Миколи Сулими маємо змогу ознайомитися з велетенським блоком наукової і творчої спадщини Зерова, зі статтями, рецензіями, листами тощо, довший час похованими у важкодосяжних пересічному читачеві архівах або в раритетних вітчизняних і закордонних виданнях. Навряд чи буде перебільшенням сказати, що цей фоліант одразу ж

став заповітною мрією кожного “тугого бібліофага”, зацікавленого в детальному пізнанні джерел літературного процесу 20 – 30-х років ХХ ст., у докладному знайомстві з працями видатного українського критика й літературознавця. Ці сторінки, вихоплені з гарячого контексту тогочасної літературної дискусії, дбайливо упорядковані за хронологічним принципом, і досі дихають жаром «третього відродження» (термін Зерова), несучи відсвіт небуденного мислительного досвіду особистості винятково обдарованої і трагічної. «Пише поволі, і, перше ніж сісти до столу, мусить перемагати досить сильну і самому неясну в основі відразу до писання», – іронічно й відсторонено окреслює Зеров свій творчий процес («Автобіографія», 1928 р.). За цими напівжартівливими словами – інтимне визнання зусиль сублімації, спрямованих на перетворення невротичної німотності й «неписьменності» на живий сенс творчості, що породжує врівноважені й стилістично бездоганні тексти. Не слід забувати, що за олімпійським спокоєм історично-літературних розвідок і листів Зерова криється хаос тривожних передчуттів, побутової невлаштованості, бездонні години безсоння, відчай соціальної та екзистенційної беззахисності, небезпідставний страх перед загибеллю. «Зерова тривожили гіркі думки, занепокоєння і передчуття близької біди, мучили страшні сни… Нападки на нього набули характеру політичних доносів і звинувачень, чи то йшлося про переклади, чи оригінальні твори, чи про критичну діяльність, чи лекції. Я ніколи не бачив Миколу Костьовича таким похмурим, як тої пори. Такі характерні для нього оптимізм, життєрадісність, здавалося, зрадили його. Він не скаржився, не шукав співчуття, але було видно, як важко йому жити. А він передбачав, що попереду буде ще гірше», – пише про стан свого вчителя на початку 30-х років Абрам Гозенпуд, автор напрочуд яскравих і змістовних спогадів.

Хай там як, а у своїх творах Зеров неодмінно постає прихильником мистецтва рівноваги й віртуозом опосередкування та об’єктивізації (це, звичайно, не стосується його окремих «неврастенічних», як він сам їх називав, сонетів). Живлячись довгими триваннями європейської літератури, періодами від Гомера до Рильського, його діяльність спрямована на перетворення (а отже, – переборення) тимчасової даності, на створення канону текстів і авторів, які є вузловими пунктами «великого часу». Може, найбільш виразно ця причетність до європейської міри й традиції простежується в «Новому українському письменстві», де скрупульозний опис витоків української літератури нерозривно пов’язаний із міркуваннями над образотворчими й ідеологічними принципами Вергілієвої «Енеїди», з тонкими спостереженнями за проникненням рис модерного національного характеру до позачасового вже епосу в його «перелицьованій» Котляревським версії.

Послідовна зорієнтованість на класичні наративи є чітко визначеним критерієм для Зерова-літературного критика та громадського діяча. Навіть у некролозі, присвяченому пам’яті Михайла Коцюбинського, він не забуває

вказати, що цей письменник мало вчився у своїх українських попередників, засвоюючи натомість науку кращих зразків чужомовних літератур.[…]. Думка про евристичну роль класичного канону червоною ниткою проходить крізь усю творчість Миколи Зерова, набуваючи згодом загостреного полемічного звучання. Ба більше: як згадує Абрам Гозенпуд, котрий був присутнім на похороні сина Зерова, «несподівано для всіх Микола Костьович виголосив над могилою сина надгробну промову латинською мовою з цитатами з Вергілія, Овідія, Горація». Це свідчить, що зорієнтованість на класичний наратив була не риторичною позою професора, а глибоко закоріненою, екзистенційною складовою його світогляду та ідентичності. Ось чому уважне й критичне студіювання джерел для Зерова є передумовою не лише сумлінної наукової праці, а й будь-якого творчого процесу загалом: «Українській поезії треба багато вчитися, але учитись їй треба не в Надсона і не в другорядних російських перекладачів, а в великих майстрів слова, поетів античності, новоєвропейських класиків. І засвоювати їх треба з оригіналів, а не з російських перекладів» (Петро Тяненко. «До раю злотосяйного»).

[…]. Як згадувала дружина критика, Софія Зерова, «…неокласики критикували, крім змісту, також недосконаліть форми, вбогість рими, огріхи в ритмах деяких «ультралівих» поетів. […]. Микола Зеров пильно стежить за книжковими новинками, вишукуючи направду вартісне й відсіюючи випадкове; його рецензії та широкі огляди української літератури формують новий канон, а сам критик нагадує дбайливого селекціонера, що намагається створити елітний ґатунок троянди. Продуктивні, імпліцитно новаторські риси, закладені в українській традиції аналізуються в ґрунтовних статтях, присвячених творчості Квітки, Куліша, Старицького. Особливу увагу критика привертають твори симпатичних йому сучасників – новели Марка Черемшини, вірші Максима Рильського, літературознавчі розвідки А. Музички. Його цікавлять теоретичні й практичні питання перекладацької майстерності, зокрема, компаративні студії над російськими перекладами з Шевченка. Висловлені ним міркування, а ще більшою мірою – неперевершені зразки тлумачень старожитніх і новочасних поетів стали основою для створення своєрідної неформальної «школи» перекладачів від Григорія Кочура до Максима Стріхи. Знаменним бачиться той факт, що автограф порівняльного аналізу двох перекладів твору Анатоля Франса упорядник розшукав в архіві одного з найвидатніших українських інтерпретаторів Євгена Поповича. Між іншим, у цій невеличкій статті Зеров виступає проти надмірного нормування літературної мови та “пурифікаційного завзяття таких численних і таких впливових нині редакторів мови”. На його думку, про остаточне внормування української літературної мови ще рано говорити, а педантична регламентація приведе до вихолощування синтаксису та індивідуальних особливостей мислення і стилю.

Не може не імпонувати компетентність Зерова, його впевнене перебування на стрижні актуальної літературної течії, його задерикувата полеміка з Гаєвським («Перед судом методолога») або з демагогією Пилипенка («Кілька слів на відповідь т. Пилипенкові»). Згодом чорнова й маловдячна праця рецензента дедалі частіше поступається місцем практиці герменевта, наслідком якої стали збірники літературно-критичних статей «До джерел» (1926) та «Від Куліша до Винниченка» (1929), а також численні передмови до творів Ю. Словацького, Марка Черемшини, Ю. Федьковича, М. Коцюбинського та інших. Аналізуючи цей аспект діяльності Зерова в «Дискурсі модернізму в українській літературі», Соломія Павличко зазначала: «Не визнаючи це як своє завдання, у працях з історії літератури Зеров зламав народницькі канони українських класиків. У цьому сенсі завдання ставилося так само різко, як його ставили Євшан і "хатяни». Але основи деканонізації були іншими. Зерова цікавило не те, що «хотів» зробити той чи інший письменник, не його психологія, індивідуальність, «національна душа», свобода, воля тощо, а зміст текстів у контексті інших текстів, як українських, так і неукраїнських, їхня відповідність чи невідповідність часові. Зеров чутливий до внутрішньої історії літератури, в якій не час чи бажання народу, а самі тексти породжують наступні тексти, отже, чутливий до інтертекстуальності в широкому сенсі».

Якщо до переліку різнобічних здобутків Зерова додати ще й авторську антологію власних перекладів із римської поезії (1920) та збірку оригінальних і перекладних віршів «Камена» (1924), перед нами постане виразно окреслений тип ученого поета, doctus poeta, знайомий історикам літератури щонайменше від часів старожитніх Риму й Олександрії. (Як ми пам'ятаємо, сам Зеров свідомо признавався до цієї в'язі у віршах «Олександрія», «Арістарх» тощо.)

Слід застерегти, що тип – це не наявність обмежувальної або домінуючої норми; тип у нашому розумінні є багатоскладовим явищем ідеалу, до якого свідомо чи позасвідомо тяжіє окрема особа, формуючи в собі й довкола себе мережу мовленнєвих, письмових, поведінкових практик, універсальну й упізнавану стилістику індивідуального мистецтва життя. Для складання типу однаково істотні референтна група рецепції (уданому разі – «п'ятірне гроно» неокласиків та причетні до нього) – і спосіб заробітку (академічне викладання, редагування, гонорари), і система експресії, розбудована в дружніх розмовах за чаєм та в інтертекстуальному плетиві «неокласичної» творчості; сюди ж слід віднести поведінку на лекціях, у побуті – і на допитах, в умовах «внутрішньої еміграції» у Баришівці – і в умовах ув'язнення на Соловках. Усвідомленою потребою артикулювати зеровський тип продиктовані слова Михайла Москаленка в його розлогій, інформативній післямові до «Українського письменства», з важливим наголошенням на нерозривності іпостасей «вченого» й «поета»: «У кожного великого поета є свій «шифр», свій «код», свій індивідуальний міфосюжет,

свій архетип, якщо скористатися з Юнґового терміна. Іншими словами, його поетичний світ містить певну іманентно задану структуру, яка зовсім не обов'язково лежить на поверхні. Спроба хоча б частково витлумачити структуру цього творчого світу (у випадку Миколи Зерова ми, природно, включаємо в нього і переклади, і літературознавчі та всі інші його праці – весь авторський контекст…) жодним чином не має на меті знаходження якогось одного спільного знаменника і не виключає інших підходів. Тим істотнішою видається нам можливість знайти певну провідну нитку в контексті всього зеровського доробку, ланку, що пов'язує різні – в тематичному і жанровому плані – частини цього творчого світу». Для Михайла Москаленка таким об'єднувальним трансцендентним шифром зеровської діяльності бачиться потреба створення сакрального тексту, що мав би упритомнити ідентичність української нації та зафіксувати визначальні риси, котрі просвічують в інституціях УНРівської державності, у графіці Нарбута, мелодиці Леонтовича – і в адекватному перекладі «Енеїди» Вергілія українською мовою. […].

Належачи до універсальних інтелектуалів, здатних створювати й поширювати культурні та моральні цінності, Зеров зіткнувся з публікою, для якої ті цінності були анахронічними й навіть ворожими. З кожним наступним роком совєтської влади він був змушений обмежувати глибоко притаманну йому свободу вислову й незалежність дослідницької думки, шукати непрямих, переважно алегоричних форм для змістів, які він волів би висловити безкомпромісно прямо. Уникання дискусії та пошуки обхідних шляхів особливо помітні в текстах 30-х років, з їхнім дедалі вужчим діапазоном тем та проблем («Поети пошевченківської пори», «Аполог в українській літературі XIX – XX вв.»). Ідеальний тип ідентичності Зерова далекий від добровільно-примусової спеціалізації; публічний інтелектуал, він сповна проявив свій різнобічний талант, безмежну начитаність і хист полеміста в дещо вільнішій атмосфері культурницької дискусії середини 20-х, яку започаткували відомі памфлети й гасла Миколи Хвильового («Камо грядеши», «Європа чи «Просвіта»?» тощо). Захищаючи Європу від «просвітянства», Зеров конкретизує, поглиблює та розвиває «розхристані» твердження Хвильового, спростовуючи вульгарні й некомпетентні напади опонентів, цілком слушно звинувачуючи їх у кричущому неуцтві, у почутті гурткової виключності, у схильності до маніфестів, які ні до чого не зобов'язують та до безплідного сперечання. Його зважені побажання зводяться до необхідності пильних літературних студій, заснованих на критичному перегляді й органічному засвоєнні дотеперішніх надбань української та європейської літератури («[Виступ на диспуті «Шляхи розвитку сучасної літератури»]»). Саме на цей час припадає його активне листування з Хвильовим (на жаль, збереглися тільки відповіді останнього), узгодження тактики боротьби з нахрапистими й «напівдикими», за визначенням Хвильового, графоманами та кон'юнктурниками. […].

Окрема сторінка творчого доробку Зерова – його епістолярій. Найбільш цікавими в запропонованому зібранні є листи до Павла Тичини, Марка Черемшини й Василя Чапленка. Приголомшують листи до Тамари Волобуєвої, написані невдовзі після смерті сина й вимушеного переїзду до Москви. Вичерпаний і зневажений, Зеров чи не вперше висловлює свої почуття щодо публіки: «Если б Вы знали, как отвратительны мне эти болтающие без удержу хохлы – всегда были отвратительны, а сейчас особенно. Если бы не воспоминания об озаренных нашим мальчиком днях, если б не три-четыре дорогих человека, я бы ничего не имел, кажется, против, чтобы мне совсем уже не видеть Киева».

Києва він більше не побачив. Листа до дружини, Софії Зерової, написані вже з ув'язнення, також російською мовою, і через усілякі (самоцензурні насамперед) обмеження доносять нам значно редукований, а отже, спотворений образ Зерова. Переживши смерть єдиного сина, самогубство Хвильового, репресії друзів і рідних, вигнання з улюбленої роботи, шалене цькування «енків» і безпритульні поневіряння в Москві, запроторений до Соловецького табору й рокований на насильницьку смерть, Зеров продовжує перекладати «Енеїду» Вергілія, планує інші літературні робота, намагається стежити за періодикою – і за зовнішністю. Але за всім цим стоїть такий всеохопний крах, що його неможливо замаскувати ні стриманою холодністю, ні російською мовою, ані зворушливими проханнями надіслати єдино важливе: чай, тютюн і пера для писання. «Для чего буду все это делать, право, не знаю. Вероятно, просто для того, чтоб не утратить сознания связи с прошлыми интересами, с прошлыми занятиями, сознания единства личности», – це звучить як останній, передсмертний крик, може, крик пересторогu нам, сьогоднішнім.

Сьогодні важко не помітити разючої подібності поглядів Миколи Зерова та Ернста Роберта Курціуса, якому належить чудова праця про роль латинських класиків у формуванні сучасного обличчя європейської літератури, а також дивовижної схожості постаті українця з типом і позицією Томаса Стернза Еліота. Невипадково на цю паралель звертає увагу Григорій Грабович: «…пошук коренів і тривалих культурних цінностей (те, що на Заході аж надто легко збувається ярликом «логоцентризму» або «культурного гегемонізму») має тут [в українському контексті. – К. М.] особливе значення як повернення до того перерваного пошуку, що паралельно в часі до Еліота, але в непорівнянно важчих умовах, розпочинав в Україні Микола Зеров і його колеги «неоклассики» під гаслом повороту «до джерел»… Не завершивши того наближення до коренів і не пізнавши їх, навряд чи можна добросовісно пропонувати орієнтири, згідно з якими такі пошуки є теоретичною недоречністю» («Критика», ч. 1-2, 2003, С. 32). Тут варто зазначити, що цей, цілком слушний заклик Грабовича, як і ціла його сумлінна дослідницька праця, а також трагічно перервані пошуки Соломії Павличко зустрілися в Україні з не менш вульгарною та дикунською

«критикою», ніж та, що стала узвичаєною за сталінських часів завдяки «літературознавцям і полемістам» на кшталт Савченка або Загула. […].На цьому тлі «Українське письменство» стає надзвичайно актуальною та своєчасною книгою, покликаною усталити критерії, відновити орієнтацію на місцевості і, не в останню чергу, виробити аргументований тон дискусії та елементарну коректність. Адже «незатаєну, сливе особисту ворожнечу», про яку говорить Зеров, описуючи оглобельну «полеміку» Загула з неокласиками, радо взяли на озброєння численні спадкоємці комуністичного режиму, разом з іншим невибагливим інструментарієм сталінізму – перекручуванням сказаного, пересмикуванням цитат, і, згадуючи наш епіграф, із сумнівними аргументами, квапливими гіпотезами та однобічними судженнями. Дуже прикро, що ця публіка анітрохи не змінилася від 30-х років минулого століття; що вона, як і тоді, готова цькувати, паплюжити й каменувати кожного, хто розумніший, шляхетніший і багатший (хоч у якому розумінні) за неї. Хоч-не-хоч, а вона продовжує плекати власні довгі тривання, засновані на ресентименті і ксенофобії; найгірше ж те, що вона так і не спроможеться стати солідарною нацією.

Семен Підгайний. Микола Зеров

Він був, безперечно, найяскравішою постаттю на Соловках. Поет і професор, знавець античної поезії, перекладач римських поетів, – прийшов на соловецький острів, не одриваючись від улюблених своїх тем і авторів. Здавалось, не відчував він трагізму свого становища, і те, що опинився на острові в колишній обителі Святих Зосими і Саватія, нічого в ньому не змінило, так само як лишався незмінним духовний світ ченця, що з якоїсь Волоколамської пустині переходив доживати життя до суворої, похмурої Соловецької обителі.

Коли сірого весняного дня побачив я його уперше на Соловках, був він у своєму «професорському» капелюсі, з незмінним пенсне і з властивою йому щирою усмішкою. Миколі Костьовичу дали заступа. Бригадир сказав, де і скільки він повинен скопати землі. Зеров пішов на свою дільницю. Десь об обідній порі, ходячи на цих же полях, натрапив я на професора, що сидів собі на камені й читав Вергілія чи Катулла. Я привітався. Ми ще раз потисли руки.

– І всі ми будем там, – надійде мить остання,
І стрінуть нас до вічного вигнання
Понурі береги, –
Продекламував я.

– Так, так, – каже професор, – мене завжди вражали ці рядки. Це для всіх епох. Це вічна поезія.

– А як же сьогоднішня норма? Ви ще й починали працювати? – питаю.

– О. ні! Як же, пробував. Он, бачте, разів, мабуть, 8 – 10 копнув. Та, знаєте, тут не земля, а камінь, та ще якимсь чортополохом поросла. Та я собі, голубе, пригадав оте латинське прислів`я, де сказано – «Хай не квапиться бути героєм той, хто не родився ним» – та й сів оце спочивати.

Посидівши трохи, пішов я далі, а зустрівши Степана Запорованого, який був у цьому господарстві за агронома, попередив, щоб сьогодні й надалі мав на увазі Зерова і не лишив його без «пайки».

На щастя, Миколі Костьовичу не довелося довго по тих нетрях поневірятися: через два чи три місяці його влаштували «по блату» в Соловецькій бібліотеці. Згодом він навіть пробував читати доповіді. З виступів його пам`ятаю лекцію про Пушкіна. Слухав я її, і шкода мені стало професора. Від Зерова, що зачаровув колись усіх своїм словом, лишились тільки ерудиція, але не було вже ніякравого слова, ні певности, що свтилась цому колись в очах. У Києві був поет і професор, тут же лишився тільки професор. Лише від 11 год вечора і до п`ятої ранку, коли в`язні спали міцним сном, Микола Зеров був поетом. З олівцем у руках сидів він у кутку коло «нар» і перекладав римських поетів. Брався іноді за англійців. Перекладав кілька поезій Пушкіна.

Пригадую ще одну розмову з ним:

– Знаєте, – каже – з дитинства полюбив я російську поезію.

Я вчепився за цю фразу. Довго говорили ми на цю тему і згодом перейшли до питання про мистецьку критику.

Микола Костьвич висловлював думку, що «мистецька критика є не що інше, як літературними засобами організований мистецький смак критика». Він любив ділитися своїми думками з іншими, коли-не-коли читав свої переклади, охоче всім допомагав вивчати латинську мову. Довгими, нестерпно довгими соловецькими ночами читав нам свій переклад «Енеїди» Вергілія. Люди подивляли незламний дух поета й ученого, який на краю світа міг творити. Творити захоплено і наполегливо.

1937 року глухого соловецького вечора по всіх камерах бігали конвоїри й кричали: «Такой-то! С вещами!» Похапцем хапав кожен свій «одр» і, поцілувавшись з приятелем, простував за конвоїром. Збирали всіх коло північної брами соловецького Кремля. Далі вели до порожніх бараків сільгоспу, де провадився попередній трус в`язнів (у порті був ще передостанній обшук, а останній аж на материку «Морсплаві»).

Не можу твердити, що роботи Зерова загинули, але що рукопис у нього забрано – це безперечно. Думаю, що загинули вони, як загинули праці професора Янати, дбайливо вирвані аркуші яких валялися біля місця трусу. На «Морсплаві» группу, що з нею відплив Зеров, ще раз обшукали, відібрали власні, нетаборові речі, одягля всіх лише в таборовий одяг, пообрізали гудзики та позабирали пояси. З посиленим конвоєм поїздом кудись вивезли. Уже в січні 1938 року, коли я був на тому самому «Морсплаві», відібрані у в`язнів цього етапу речі розкрадали «урки» та вільнонаймані енкаведисти.

Думка, що Микола Зеров загинув біля Мідяної гути, недалеко від Ленінграду, – малоймовірна. Не міг він, мені здається, там бути. Що ж до його літературних праць, то нема майже підстав думати, щоб їх приєднано до архіву «дела.. з. к.. Зерова М.». Слід гадати, що всі вони загинули…

Штрихи до портрета Миколи Зерова

Максим Рильський

Закоханий у вроду слів,
Усіх Венер єдину піну,
Ти чародійно зрозумів
І модних римлян, і Тичину.
Прости, що я пишу на «Ти»,
Як син гаїв, і син традицій.
У дні борні і суєти
Ти богопосланий патрицій.

Єген Маланюк – Миколі Зерову

Ти не любив приблизних рим,
Суворий майстре, – тільки стислі.

Крізь грім доби, крізь хаос гри
Мінливих хвиль, ти бачив Рим
І вседержавну владу мислі.

І, може, добре, що твій день
Накрила ніч незупинима –
Підтята дисонансом рима.

…А ранок? Ранок він гряде
Неспішним кроком пілігрима.

Ісай Заславський: Це була індивідуальність вельми яскрава і приваблива. Особистість надзвичайно симпатична, людяна, душевно багата.

Юрій Лавріненко-Дивнич: Як поет і перекладач та як літературознавець і критик Зеров вирізнявся на тлі збуреного і скаламученого до дна революцією літературного життя в Радянській Україні, як твердий і блискучий алмаз. Високорозвинений естетичний смак, невпинно зростаюча багата ерудиція, тонкий нещадний ум і культивоване серце позначались в його поезіях та критичних працях. Противники без міри закидали йому як поетові літературщину, книжність, брак емотивної струни, втікання від сучасності. Вони ігнорували той факт, що під панциром далеких тематичних мотивів античних і філософських ремінісценцій в поезії Зерова бив чуткий пульс

сучасника, у якого тонка мисль і порух культивованого серця давали чарівний стоп поетичного твору.

Наталія Полонська-Василенко: В 20-і роки «тяжко знайти було людину, яка вміла стоїчно переносити жах життя і зберігати потребу духового. До таких людей належав М. К. Зеров, і тому так дорожила я зустрічами з ним. Вони завжди давали щось свіже. Незважаючи на злидні, він жив вищим духовним життям і на клаптиках паперу писав свої вірші».
«Російська література не була для Миколи Костьовича літературою «задрипанки-Москви», як для Хвильового. Він належно цінував усі її справді високі мистецькі осяги». «Микола Костьович завжди тримався просто і скромно, але в ньому було щось таке, що викликало пошану до нього. Незважаючи на милу товариськість у ставленні до людей, він був свідомий становища, яке посідав у київському літературному світі».

Григорій Костюк: Я не знаю, чого в цього чоловіка більше: загальнолюдської культури чи вродженої внутрішньої сили, що здатна творити чудеса.
Жест, дотеп, колюче зауваження, щира усмішка були постійним елементом його викладу.
Не було в його поведінці супроти нас анітрохи олімпійської неприступности жерця науки.

Із спогадів однокласників. (Збірник спогадів «Безсмертні»): 18-літній, білявий, невеликий на зріст і худорлявий юнак, завжди життєрадісний і усміхнений.
Середнього росту, з ясними очима, з неслухняним волоссям. В юнакові приваблювала незвичайна життєрадісність: вона світилася в усім його єстві.
Що вже й казати про художні, особливо поетичні тексти, силу-силенну котрих він знав начебто з дня народження. Він охоче цитував напам`ять українських і російських, французьких, німецьких та античних авторів, ніколи не хизуючись цим, але завжди природно і доречно інкрустуючи власну розповідь яскравими образно-емоційними уступами.
Університетська лекція Зерова радше виглядала як невимушена розповідь, як чудова бесіда. Під час його лекції іноді здавалося, що авдиторія порожня: всі сиділи, затаївши віддих…
Лекція подобала на суцільний натхненний потік… Говорячи, він інколи примружував очі, найчастіше дивився на свою авдиторію широко розкритими очима, заворожуючи її і цим своїм поглядом. Півторагодинна лекція збігала непомітно, час і простір зникали…
Учням дуже імпонувало, що їх викладач є також добрий спортсмен.
Зеров витрачав багато грошей на книжки, не шкодував витрат, радів з кожної вдалої купівлі, що нею поповнювалася його бібліотека… А смак у Зерова

щодо книжок був найвишуканіший. Не кажучи вже про їх вибір – найпотрібніших, найрідкісніших, у найкращих виданнях.
Зеров був великий книголюб і естет; ні в кого я не бачила такої впорядкованої й красивої бібліотеки, як у нього.

Алла Цівчинська. «Незабутнє, немеркнуче…»
[…]…Негарне, але інтелігентне обличчя. Кирпатий ніс. Коли говорить, показуються не зуби, а… рештки зубів. Колір обличчя – рожевий, ніжний, здавалось, «по-жіночому випещений». Та переможно підкорював вираз лиця, очей… Скільки надхненної, сливе дитячо-наївної віри було в цих блакитних, жвавих, молодих, променистих очах! Віри в перемогу ясних сил Прекрасного над темрявою Зла. А високе чоло, а відкинуте назад густе золотаве волосся! Саме силою цих надхненних очей, чистого чола, гордо і строго відкинутої шевелюри – лице світилося виразом високорозвиненого інтелекту, незрівняного ерудита, що чи не на ціле століття переріс своїх сучасників, своє оточення, свою добу. […].
І першим, хто вразив […] саме цим виразом притаєної віри в Воскресіння, був Микола Костьович. Ця віра світилась в його чудових очах, вихоплювалася з кожного його руху, нею наснажене було кожне слово його надхненних лекцій. Ах, ці його лекції!
Микола Костьович читав […] курс історії історії української критики і журналістики. […] в лекціях професора Зерова, спочатку приголомшувало все. І своєрідна будова речень, з інфінітивами в кінці. […]. І особливості лексики, так само з наслідуванням західноукраїнської (вживання таких слів як «розмаїто», «зосібна», «даруйте» тощо). Але це були лише другорядні дрібнички. Приголомшувала широчінь кругозору, чуття історичної перспективи, влучність наведення історико-літературних паралелів, багатство пам`яті Миколи Костьовича як лектора.

Віктор Петров: Зеров був організований, самовимогливий. Спраглий довершеності у всьому: у писанні віршів, у застругуванні олівця, у правці текстів і навіть у виборі каракуля для комірця чи в примірюванні костюма. В ньому не було жадної риси од «людини в футлярі»; джерелом було любовне ставлення до всього довкола. Зеров розкривав себе в ентузіазмі. В ці перші роки революції Зеров знаходить себе, він стає таким, яким він був весь час, поки він був живий, експансивний, рухливий, як живе срібло, надзвичайно чемний і коректний, людина високого й відкритого розуму. Він був метром київської групи неокласиків. У них «була дружба… з внутрішньої близькості, народжувалась духова одність».

Іван Фізер писав про «неокласичну елегантність» та «мелодійний спокій» Зерова, про його «прозору пластику».

Софія Зерова: Стриманий, делікатний, чуйний, доброзичливий. Схильний до жарту й дотепу навіть за прикрих обставин. Їв мало, любив солодощі. Дивував непрактичністю. Навіть рубання дров йому не вдавалося. Жили ми з Зеровим дружно. Вдачу мав він рівну, спокійну, ніколи не дратувався, на різні життєві дрібниці й непогодженості не звертав уваги, навіть жартував з них, завжди був стриманий і дуже делікатний. Його всі любили – не лише на роботі, за зразкові лекції, за великі знання, але й в щоденному житті, за гарне доброзичливе й чуйне ставлення до людей. Любили його також і діти, і навіть тварини.

Олександр Филипович: Постать молодої людини, в сірому цивільному костюмі, з ясним зачісаним назад волоссям. Від її засмаглого усміхненого обличчя віяло чаром молодости, буянням життєвих сил. Юнак дивував своєю винятковою пам`яттю.

Євген Сверстюк: М. Зеров був літературознавцем, що відчував живий пульс творчости й знав живий сенс фактів, хоч би де схоплених у принагідному висвітленні. Він дав нам справжні зразки наукової критики – точне розуміння слова і думки письменника, якого досліджував, точне знання творів, про які писав і які «в умі» тримав – і жодного сумнівного аргументу, квапливої гіпотези, однобічного судження чи позірних фактів, за якими б губилося головне.

Роман Корогодський: На полі культури ХХ століття ім`я Миколи Зерова стоїть у ряду неокласиків і водночас – осібно, адже тільки події вже ХХІ століття зможуть, нарешті, відповісти: чи не зависоку планку виставив Зеров для національної культури? Адже, досвід Барановича, Сковороди, Шевченка свідчив, що наступні епохи лише намагалися, й то далеко не завжди успішно, збагнути ними створене. І сьогодні гаряче дискутують навколо їхніх ідей, життєвих доль, часом виявляючи страхітливу глухоту.
Микола Зеров одностайно визнаний і заслужено посів своє місце на Олімпі. І в цьому є певна небезпека: його ім`я часом визначає Доля.

Наталія Кузякіна: Найяскравіша постать в українському літературознавстві останніх 70 років, яка встигла себе виявити, (а скільки здібних людей пропало безвісти), – це Микола Костьович Зеров. Жоден із літературознавців пізніших десятиліть не поєднав у собі так багато привабливих рис, не був такою яскравою індивідуальністю. Тож не випадково А. А. Хвиля, що з 1926 р., на різних посадах у Харкові та Києві десять років керує українським культурним процесом, так уперто, послідовно, затято переслідував саме Зерова. Той-бо втілював у своїй особі світ мистецтва, закритий для Хвилі назавжди і, можливо, тому був таким ненависним своєю незалежністю й

внутрішньою свободою. «Таємною свободою», як назвав цей стан душі талановитих людей О. Блок.

Дмитро Павличко: Усеосяжний гуманітарій, родоначальник нової традиції перекладу, людина, яка володіла пам`яттю тисячоліть. Все, що створене Зеровим, мічене знаком недремної самостійної думки. Його літературознавчі праці – плоди грунтовної освіти й широкої обізнаності.

Євген Сверстюк: М. Зеров був літературознавцем, що відчував живий пульс творчости й знав живий сенс фактів, хоч би де схоплених у принагідному висвітленні. Він дав нам справжні зразки наукової критики – точне розуміння слова і думки письменника, якого досліджував, точне знання творів, про які писав і які «в умі» тримав – і жодного сумнівного аргументу, квапливої гіпотези, однобічного судження чи позірних фактів, за якими губилося б головне.

Бернадська Н. І.: Неокласики прагнули до строгої форми, гармонійної завершеності вірша, наслідування класичних зразків. Класична спадщина близька неокласикам зверненням до світу, відтвореного крізь призму культурних ремінісценцій, а також багатством мови і ритму.

Михайло Орест: При своїх блискучих здібностях, ерудиції, ентузіастичній любові до художнього слова, енергії й упевненому, свідомому цілей «банбрехерству» [з нім. – новатор, першопроходець] він дав, проте, лише невелику частину того, що міг створити, коли б йому пощастило жити в людських умовах, при людському режимові, – і прошу вірити мені, що в цій характеристиці мною керує не фамільна гордість, а тільки тверезa об’єктивність.

Епістолярій

Листи Миколи Зерова

До Володимира Міяковського

Дорогий Володимире Варламовичу!

Чи не дасте мені ще – прошу вибачити, що обридаю, – кілька шестиаркушевих стопок великого поштового паперу — товариства охорони абощо – в городі ще так тяжко його діставати! Мені хотілося мати щось путяще, бо я незабаром маю сідати за переклад «Балладини». Чернетки, які маю, передаю Вам.

Як ся маєте? У нас тихо, нікого не роздягають – можна працювати. Потроху роблю – що можу без книжок, – і втішаюся Рильським.

26. XI. 1922 Ваш М. Зеров

До Павла Тичини

Дорогий Павле Григоровичу!

Хоч Ви й сердитесь на мене десь там всередині, – це видко перш за все з напису на книзі (суто офіціального) та ще з того, що примірника Ви мені прислали з погризеною обкладинкою, – а я проте ставлюся до Вас по-приятельському, зовсім не в Осьмаччин спосіб, – і, як бачите, навіть маю намір написати Вам про всі свої враження од Вашої книжки.

Про основний її настрій, розуміється, не писатиму. Багатьма сторонами він мені цілком чужий: ні екзальтації Хвильового, що незмінно будиться у нього при погляді в географічні й хронологічні далі, ні Вашої віри, що пересилює скепсис, я не маю. Хто його знає, може, вітер з України («русская экономическая ересь», що має ще довго хвилювати економічно-ортодоксальний Захід, – як каже П'єр Амп), а може, і просто болотяним духом тягне; і, може, і того нема, тільки стоїть над цілою країною задуха, «испорченный воздух» – і не рухається. Хто його знає!

При всім тім уділова вага Вашої книжки дуже висока. Вона далеко вища за «Плуга» і на рівні з «Сонячними кларнетами». Ритмічно – Ваша книга прекрасна, вся од початку до кінця. Ви в нас найбільший майстер ритму, найбільший його знавець і новатор. Евфонія «благорастворення звуків» – так само дуже високого ґатунку. Єсть сполучення фонем, од яких плакать хочеться – геніально:

Ще синій ліс не взеленів…

Але з погляду стилю я далеко не з усім згоден – і хочу свою думку висловити прямо.

По-моєму, у Вас три стилі, в залежності від трьох сфер культурного впливу, в яких Ви оберталися:

1. Стиль, утворений з елементів народно-поетичної стихії, впливи народних переказів, літопису, «Слова о полку Ігоревім», дум: «Плач Ярославни», «Кожум'яка», «Три сини», «Осінь», «Живем комуною» і т. д. Як показує «Сковорода» або «Кожум'яка», в цій галузі Ви вичерпали далеко ще не всі свої ресурси. Розробляючи з цього обсягу нові і нові матеріали, Ви багато ще знайдете мальовничих і музичних засобів.

2. Другий стиль, який Ви розвертаєте вперше в цій книзі, – це стиль еллінсько-гомерівсько-геродотівський. Він у Вас – дар прекрасної духовної школи. Не зневажайте своєї Чернігівської семінарії. До того належать всі Ваші гекзаметри, особливо прекрасні «Клеон і Діодот». Ви опанували його цілком і взяли його якось зсередини. Попробуйте ще ужити його в кількох речах; не бійтесь того, що який-не-будь Валер'ян Поліщук або й інший маленький хлопчик, що сидить на нічному горщикові й удає з себе ареопаг, – скаже, що Ви удаляєтесь од революції (почитайте Поліщукові присуди «Новій громаді» в «ЛНМ») і вдаєтесь в неокласицизм. Неокласичним стилем Ви, правду кажучи, орудуєте слабо. Латинський бронзовий гекзаметр, як і

класичний чотиристоповий ямб російської золотої доби, як французький олександрійський вірш («Брехунам», «Пам'ятник Пушкіну») – то зовсім не Ваша сфера.

І, нарешті, – найгірший із Ваших стилів, третій, – той, в якому Ви пробуєте використати термінологію й символіку «точних наук». Він у Вас найменш органічний. Я не знаю, чи розумієте Ви пафос квадратового рівняння або Ньютонового двочлена. Не кажучи вже про всякі теорії релятивності, – то велика Ваша заслуга, що Ви не вмістили до збірника свого «Поетам нової формації» і виключили кілька п'єс з «Космічного оркестру». Але і дещо з того, що уміщено з «Космічному оркестрі», справляє враження ублюдочності. Ваш космос – покруч двох стилів: з одного боку – «Дух пройняв все», з другого – «косфедерації», «вічності телескопи», «семестри», «аеростати», «соціалізм». В словах і образах – насмичка з різних сфер уяви і мислення. Багато слів поверхових, що пливуть на поверхні і заважають, – не відповідаючи внутрішній природі Вашого думання. Наслідком цього і є те, про що говорив колись Віктор Пл. Петров: «Тичинин «Космічний оркестр» не має філософічного стилю!»

Думаю, що третій Ваш стиль Вам може удатися тільки при умові внутрішнього перейняття відповідними елементами світогляду. Поки цього нема, Ви будете в ньому тільки пересічним, середнім практикантом, чимсь на зразок Шкурупія.

Тепер уваги до окремих віршів. «Відповідь землякам». Їй-Богу, даремно поставили Ви до неї епіграф. Вчора при мені читав цього вірша один із українських інтеліґентів, один із тих, чий сумнівної вартості титул, як орден Почесного Легіону. Читав і робив коментарії в роді: «Та й зарозумілий же цей Тичина; бач, як скеля непорушний!» і т. д. Експресія і образи пропали завдяки епіграфу, що занадто розпрозорив для сприймана Ваш мотив і імпульси до вірша.

«La bella Fornarina». Незрозуміло, чому Ви забракували варіант: «а він затоном *-ає*?»

«З мого щоденника», III. Не знаю, чому Ви одкинули заголовок, неодмінно треба його – *на початку*: «Златополь, на горі» чи, може, як було у Вас потім – «Златопілля, на горі», – ці троє слів давали не зайвий для поезії штрих.

«Живем комуною». По-перше, не розумію, для чого Ви розбивали уривки на абзаци. Адже ж у Вас в цій речі строфа – то є (на мій погляд) ритмічна одиниця і до розбиття на елементи не належить. Всі уривки мають бути єдині і не поділені, як 4-й.

З радістю бачу, що «апостол» поновлений у правах. Зате ніяк не можу погодитися в уривку III-му: «Працює в полі з нами *він*, в театрі *духом спіє*». «Він» – цілком зайве слово, «в театрі духом спіє» – далеко гірше, як давнє: «в театрі молиться». В уривку X, мені здається, раніше було краще: «єднання *душ і тіл*». Проте справитися не маю часу, може, я й помиляюся.

Прекрасний цикл вийшов із Вашої «Вулиці Кузнечної». В поезії «Охляло сонце» мені тільки видаються зайвими і неприпасованими останні 4 рядки: «Хай буде рух…»

3 листопада 1924
Київ, Фундуклеївська 82, 7

До Юрія Яновського

Дорогий Юрію Йвановичу!

Горацій дав Вам епіграфа для «Майстра корабля». Перекладач Горація посилає Вам свіжо зроблений переклад всієї поезії – знаменитої алегорії, що, по суті, нічого спільного з Вашою повістю не має.

Переклад мій посилаю Вам на пам'ять про січневу подорож. Шпанти запозичено з «Майстра…» (с. 167).

Тисну по-дружньому руку, бажаю доброго настрою і перемоги над нирками.

[1929] Ваш М. Зеров

До Софії Зерової

Дорогой Соник,

Очень хотел бы тебя видеть. Сегодня весь день вспоминаю о тебе, думаю о твоем самочувствии. Вспомни, милая, обо мне, если будешь в эти дни на могилке. Считай, что я с тобою.

Физически я чувствую себя недурно. Фурункулов нет, сплю сравнительно неплохо. Работаю. Из 800 стихов второй песни «Энеиды» перевел 450, и 400 из них отделал – хоть печатай. Английского, к сожалению, не могу продолжить: переданный папой самоучитель еще не дошел до меня.

Теперь о передаче. Твоего карандаша не имею. Вероятно, карандаши, бумагу, книги лучше приносить к свиданию. Из продуктов – не присылай мне лимонов, они ни к чему, из витаминов мне достаточно чеснока и помидоров, для усиления средств продай брокгаузовского Пушкина. В Москве он стоит 400 руб., в Киеве 300. В прошлом году эту сумму давал «Мотя» (книжный антикварный магазин по ул. Ленина, 10 или 12).

Недостает мне здесь мыльницы, оправы для очков (но это все терпит). С очками случилась неприятность, сломалась ножка оправы (не окончательно). Надо бы переменить, да не знаю, как это сделать.

Из белья передай серую рубаху – при случае, и носовой платок.

Кланяйся папе, Анюте, поцелуй Галочку. Будь здорова, дорогая.

Жду, целую.

25 октября 1935 Твой К.

Деньги у меня есть. Кажется, начинается опять фурункул на спине. *К.* 26/X.

Дорогой Соник,

Это второе письмо, тебе посылаемое. Первое отправил из Витебска по приезде – получила ли ты его?

В Витебске мы ждали поезда целый день – в вагоне, было довольно комфортабельно. Выехали в 8 утром, а в 11 ч. ночи были в Ленинграде. С вокзала поехали в город только в 2 ч. ночи. Сколько здесь придется пробыть, можно только предполагать. Думаю, не больше четырех-пяти дней.

Стекла в очках постараюсь вставить завтра, когда буду у врача. Не удастся, придется отложить до Медвежки.

Этап переношу с трудом – с удовольствием остался бы в Киеве, в привычных условиях. Много волокиты, канцелярщины, пустяковых формальностей. Конвойные команды – до сих пор их видел две – как правило, довольно воспитаны, конвоируемые держат себя хуже несравненно. Ругаются кругом и усердно.

Ленинград, 9 мая [1936], 4 ч. утра.
Константиноградская, № 6, Пересыльная тюрьма.

Листи до М. Зерова

Листи М. Хвильвого

Дорогий Миколо Костевичу,

Пробачте за уїдливість, але я й відціля не даю Вам спокою. Не дочекавшись рецензії на закордонного Олеся, я дуже Вас прошу прислати рецензію на книгу т[овариша] Дорошкевича, що її Ви обіцяли написати. Адресуйте її на ім'я Ялового з приміткою такою: "доручення Хвильового».

Вашу "Камену» одержав; дуже дякую. Дуже мені подобається розділ оригінальних віршів. Цікаво те, що коли в особі Рильського неокласика найшла свій розмах, то в Вашій особі втілено заглиблення. Не погоджуючись з трактовкою деяких тем, я все ж страшенно шкодую, що Ви мало пишете оригінальних віршів.

На «Камену» рецензію написав проф[есор] Білецький. Дуже прихильна, як сказав один із харків'ян. Крім того, в цім же ч[ислі] «Ч[ервоного] Ш[ляху]» іде стаття Шамрая про Вашу іст[орію] літератури. Сподіваюсь, що це число назвуть Зеровським і будуть метати громи і молнії, тим паче, що «Література]. Н[аука] М[истецтво]» (Поліщук, власне) «Камену» попросту вилаяв.

Сижу зараз біля інтернату Бердянського курорту. З моря дмухає бадьорий вітерець. Тільки-но взяв дві ванни. «Азозська калюжа» – що б не казали – таке ж прекрасне явище, як і це безхмарне небо степового півдня.

Професура найшла в моїм організмі багато хвороб (головна – в різкій формі неврастенія), так що мені слід було б пожити тут декілька місяців. Але буду я – 1 місяць – 1'/2 , бо переживаю чергову фінансову кризу.

Привіт всім киянам.

З щирою пошаною до Вас Микола Хвильовий

В[ельми] ш[ановному] т[оваришу] М. Зерову.

Дорогий і вельмишановний товаришу,

Ваші вірші – один оригінальний і один переклад – уміщено в № 9 «Ч[ервоного] Ш[ляху]» (вийшов). Решту пустимо в слід[уючих] №№. Коли маєте ще – присилайте.

Але, крім віршів, бажано було б мати від Вас критичні розвідки. Коли я був у Києві, Ви обіцяли дати – чому не присилаєте? Можу Вам передати низку тем, але гадаю, що Ви і без редакції зумієте орієнтуватися: так чітко поставлено в нас відділ літер[атурно]-критич[ний].

Перша тема: огляд нашої критики приблизно за останні 40 років. Чи не візьметесь таку статтю написати?

Словом, «христом-богом» прошу: оживіть наш журнал. Не можна ж в кожному № пускати Доленга. До того: невже ми своїми силами не справимось і примушені і до цього часу заказувати статті російській професурі? Звичайно, Білецький пише добре, і його стаття про європейську літературу – натхненний твір. Але я певний, що не тільки Ви, але й багато з киян могли би дати таке. – Це справа не тільки наша, але й Ваша – співробітників "Ч[ервоного] Ш[ляху]» (пробачте за міраж). – Між іншим: йшли у нас, в комісії, розмови про те, що гарно б було «перетягти» Вас до Харкова. Тут, безперечно, роботи багато найдеться, а Ваш приїзд для нашого, бідного на укр[аїнсько]-культ[урні] сили города був би подією. Проте це – між іншим, бо ж важко «перетягти» киянина в брудну столицю.

Літер[атурне] життя тут щось невеселе. (Можливо, то так мені здається). Визначного ніхто не написав.

Я – в стані «чорного песимізму». Друкувати другу книжку боюсь. Хвороба, перелом – не знаю.

Коли найдете час, будь ласка, передайте т[оваришу] Меженкові, щоб він прислав мені фотографію групи письменників. Гроші я йому перешлю.

Цікаво: як ви дивитесь на твори Бенуа і Метерлінка? Я нарочито беру дві крайності. Взагалі, сучасна європейська література мене не задовольняє. Після Діккенса – Бенуа: це ж «безобразіє». Проте, можливо, у нас не переводять гарних речей.

Ще раз «христом-богом» прошу: присилайте скоріше статті.

Тисну Вашу руку. Зі щирою повагою

Микола Хвильовий

VII. Фотогалерея

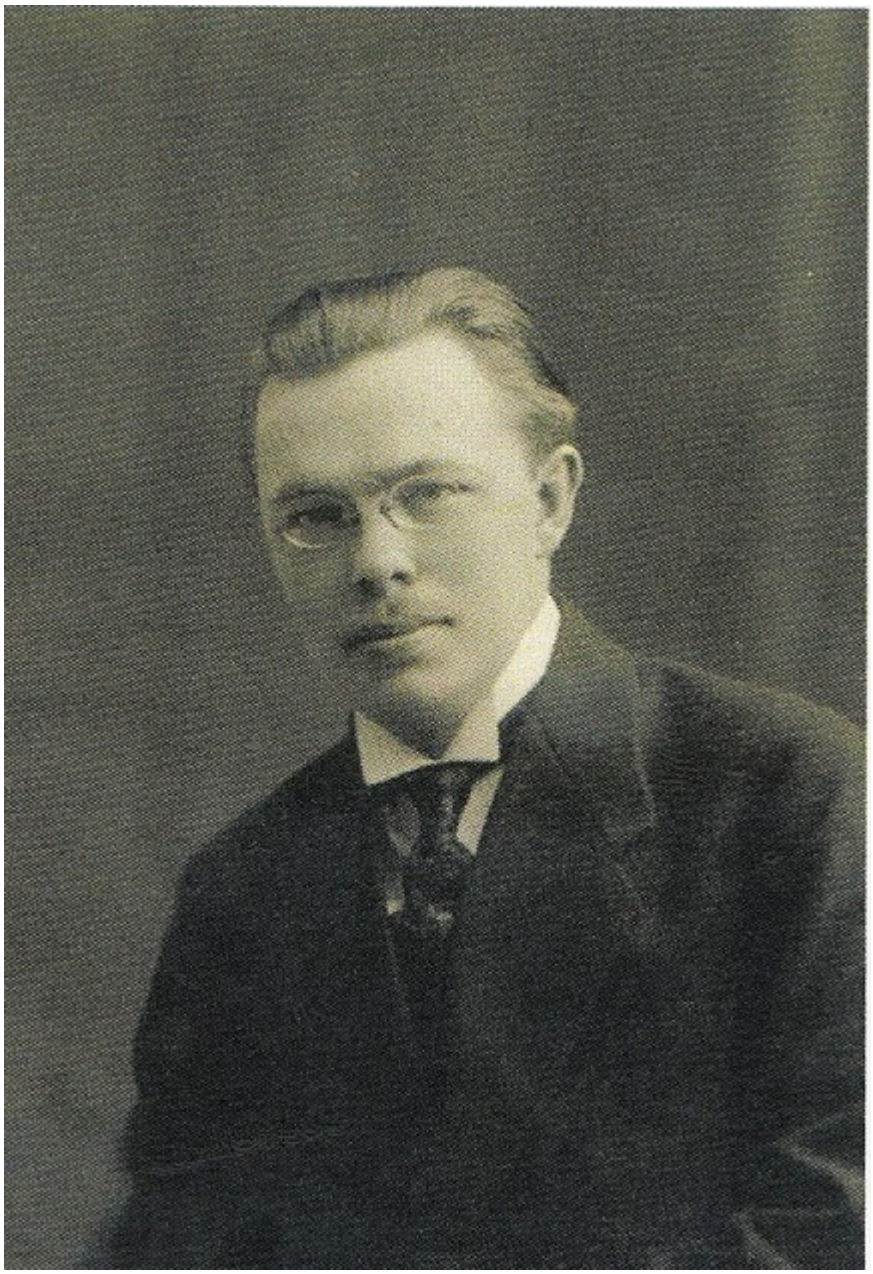

Микола Зеров у молоді літа

Колишня Златопільська гімназія, в якій М. Зеров викладав у 1914 – 1917 рр.

Микола Зеров із дружиною Софією Федорівною

Микола Зеров із сином Костиком

Софія, Котик і Микола Зеров,початок 30-х років

Родина Зерових 1934 рік

М. Зеров – в’язень. 1 січня 1937 рік